

Birinci Dünya Savaşı'nda Yahudi Spira Ailesi: Casusluktan Siyon Katır Birliğine Osmanlı Karşıtı Faaliyetleri

Murat Sorgu*

Öz

20. yüzyılda dünyada yaşanan gelişmeler siyonizm akımının güç ve taraftar kazanmasını sağlamakla birlikte siyonistlerin var güçleriyle Filistin'e yönelmelerine de neden olmuştur. Osmanlı Yahudi toplumunun bir kısmını etkisi altına alan bu akım sadece teorik bir bilgi değil aynı zamanda uygulamaya dönüşen bir ideoloji hâline de dönüşmüştür. Bu akıma mensup Yahudiler, birçok alanda olduğu gibi casusluk faaliyetleri yürüterek Yahudi Devleti'nin kurulmasına gayret göstermişlerdir. Bu çerçevede Filistin'de bulunan casus Spira Ailesi'nin faaliyetleri önem arz etmektedir. Almanya'dan Osmanlı Lahey Sefareti'ne gönderilen bir mektupla deşifre edilen Spira Ailesi, Filistin'de siyonizm lehine siyasi, ekonomik ve toplumsal olduğu kadar askeri faaliyetlerde de bulunmuştur. Ne var ki bu faaliyet sahası Filistin ile sınırlı kalmamış, Almanya, İngiltere ve Hollanda'ya da yayılmıştır. Zamansal olarak Birinci Dünya Savaşı'ndan önce casusluk faaliyetlerine başlayan Spira Ailesi, savaş boyunca aktif durumda kalmıştır. Bu faaliyetlerinin 1918 yılı Mart ayına kadar sürdüğü ve bu tarihlerde 4. Ordu'ya bağlı istihbarat birimlerinin operasyonu ile ailenin etkisiz hale getirildiği anlaşılmıştır. Bu çalışmada Birinci Dünya Savaşı sürecinde Osmanlı Devleti'nde ve farklı ülkelerde organize olan Spira Ailesi'nin casusluk faaliyetleri Osmanlı arşiv vesikaları ışığında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Cemal Paşa, 4. Ordu, Filistin, Siyonizm, Spira Ailesi, NİLİ Casusluk Örgütü.

* Doktora Öğrencisi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Mersin/Türkiye, muratsorgu1@gmail.com, orcid.org/0000-0001-8446-1178.

The Jewish Spira Family in the First World War: Anti-Ottoman Activities from Espionage to the Zion Mule Corps

Abstract

While the developments in the world in the 20th century enabled the Zionist movement to gain strength and support, it also caused the Zionists to turn to Palestine with all their might. This movement, which influenced a part of the Ottoman Jewish community, was not only a theoretical knowledge, but also an ideology that turned into practice. Jews belonging to this movement, as well as in many other fields, carried out activities in the field of espionage and endeavored to establish the Jewish State. In this context, the activities of the spy Spira family in Palestine are important. The Spira family who were deciphered in a letter sent from Germany to the Ottoman Hague Embassy, engaged in political, economic and social as well as military activities in favor of Zionism in Palestine. However, this field of activity was not limited to Palestine but also spread to Germany, England and the Netherlands. The Spira family who started its espionage activities before the First World War, remained active throughout the war. It was understood that these activities continued until March 1918 and that they were neutralized by the operation of the intelligence units of the 4th Army. It also was understood that these activities continued until March 1918 and that they were neutralized by the operation of the intelligence units of the Ottoman 4th Army. In this study, the espionage activities of the Spira family who were organized in the Ottoman Empire and different countries during the First World War, were examined in the light of Ottoman archive documents.

Keywords: Ottoman State, Cemal Pasha, 4th Army, Palestine, Zionism, Spira Family, Nili Spying Organization.

Giriş

Fransız İhtilali sonucunda yaşanan gelişmeler ve özellikle 19. yüzyıldaki olaylar sadece dünya üzerindeki ulusları değil aynı zamanda cemaatsel niteliğe sahip toplulukları da etkilemiştir. Hadiseler Yahudi inancına mensup insanların Siyonizm akımına kapılmalarına yol açmış ve modern Ortadoğu'nun savaş, siyaset ve toplum tarihinde önemli gelişmeleri tetiklemiştir. Siyonizm cereyanının bu dönemde güç kazanması söz konusu akıma mensup oluşumları ve grupları Filistin'de bir Yahudi devleti kurmaya sevk etmiştir. Theodor Herzl'in öncülük ettiği ve yeryüzündeki Yahudilere aşılama çalıştığı Kudüs merkezli bir siyasal organizasyon kurma düşüncesi önem kazanmıştır. Bu projenin uygulanabilmesi için Birinci Dünya Savaşı, siyonistlere hayallerini gerçekleştirmek için tarihi bir fırsat sunmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sürecinde meydana gelen gelişmelerden ve siyasal ayrışmalardan istifade eden siyonistler, Filistin'de bir muhtariyet elde etmek amacıyla savaşı kazanması muhtemel bir ittifakta yer almayı kararlaştırdılar. Özellikle Yahudilerin önemli bir kısmı İngiltere-Fransa ittifakında yer alarak, savaş sonunda bazı kazanımlar elde etmeyi amaçladılar. Bu doğrultuda siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda çalışmalar yürüttüler. Bu girişimlerden biri de Birinci Dünya Savaşı sürecinde teşkil edilen aile tipi casusluk şebekeleridir. Bu alanda ciddi çalışmalar yapılmışsa da bazı konularda hâlâ ciddi eksiklikler bulunmaktadır.

Osmanlı Arşiv belgelerine yansıyan ve “Spira Ailesi” olarak tanımlanan farklı bir casusluk örgütünü incelemek, bu alanda yeni bir yol ve perspektif sağlayacaktır. Spira Ailesi salt bir casusluk şebekesinden ibaret olmayıp ekonomik, askeri ve istihbari alanlarda etkin olan, Birinci Dünya Savaşı boyunca faaliyet yürüten ve sorumlu olduğu görev sahası bir hayli geniş bulunan organize yapısıyla dikkatleri çekmektedir.

Ülkemizde son yıllarda siyonist casusluk şebekesi olarak bilinen NİLİ casus örgütüyle ilgili önemli eserler¹ yayınlanmıştır. Fakat bunlarda Spira Ailesi'ne dair bilgiler yer almamıştır. Bununla birlikte Tarihçi Bozkurt'un konuyla ilgili çalışmasında ise “Spira Ailesi” ile ilgili çok kısa bazı bilgilere yer verilmiştir.² Dolayısıyla ülkemizde Spira Ailesi'ni doğrudan inceleyen herhangi bir araştırma henüz yapılmamıştır. Bu çerçevede yapılacak bir çalışma, bu alanda önemli bir boşluğu dolduracak ve alana dair önemli soruları gündeme getirecektir. Spira Ailesi'ne yönelik bilgilerin gün yüzüne çıkarılması, sadece Osmanlı Devleti'nin

1 Necmettin Alkan, *Ortadoğu'da Casuslar Savaşı*. İstanbul, Kronik Kitap, Şubat 2021.

2 Celil Bozkurt, *İmparatorluğu Yikan Örgüt NİLİ*, İstanbul, Ötügen Neşriyat, 2021.

Birinci Dünya Savaşı'nda karşılaştığı siyonist tehlikeyi değil aynı zamanda NİLİ Casus örgütüne yönelik bazı yaklaşımları da değiştirecektir.

Bu çerçevede Spira Ailesi'nin casusluk faaliyetleri, çalışma sahaları, Çanakkale Cephesi'nde savaştan Siyon Katır Birliği ile bağlantıları, faaliyetlerini hangi zamansal dönemde, nerelerde ve hangi ülke adına yürüttükleri, aydınlatılması gereken hususlarından bazılarıdır. Buna karşı Osmanlı Devleti'nin söz konusu casusluk şebekesine yönelik yaklaşımı ve ne tür tedbirler aldığı, cevap aranan soruların başında gelmektedir.

Bu çalışma, Birinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre önce faaliyetlerine başlayan ve geniş bir coğrafyada faaliyet yürüten Aşrak Spira Ailesi'nin casusluk faaliyetlerini ve Çanakkale Savaşı'nda İngiltere safında savaştan Siyon Katır Birliği ile ilişkilerini Osmanlı arşiv vesikaları ışığında incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın zamansal çerçevesi 1917-1918 yıllarını kapsamakta olup, tematik olarak "Spira Ailesi'nin" karmaşık casusluk ağını ortaya koymaya yöneliktir.

Spira Ailesi ve Bulgular Hakkında Genel Değerlendirme

Osmanlı arşivlerinden elde edilen bulgularda söz konusu ailenin ismi ile ilgili yazımsal farklılıklardan dolayı değişik ifadeler bulunmaktadır. Bu durum vesikayı kaleme alan kâtiplerden kaynaklandığı gibi Osmanlı Arşivleri'nde görevli memurların fişleme sürecinde vesikaları okurken yapmış oldukları hatalardan da ileri gelmektedir. Buna göre ailenin "İspira", "İspiro", "Espiro", "Spirö", "Spira", "Sipira", "Şibira", "Espira" ve "Aşrak Apira" şeklinde tanımlanması söz konusudur. Belgelerdeki farklı tanımlamalar tarih araştırmacılarının konuyu ortaya çıkarmalarında ve meselenin tam anlamıyla anlaşılmasında zorluklara sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla şüana dek konuyla ilgili herhangi bir araştırma ve sağlıklı bir değerlendirme yapılamaması bu problemten kaynaklanmaktadır.

Ailenin isminin "Spira Ailesi" olarak tanımlanması, evin reisinin Aşrak Spira olmasından ileri gelmiştir. Aileye dair yazışma, gelişme ve tartışmalarda Mösyö Aşrak ismine sıkça atıfta bulunulmuştur. Ne var ki bazı vesikalarda Aşrak Spira ismi Trester Spira şeklinde de ifade edilmiştir.

Spira Ailesi'ne yönelik tutulan kayıtların 1917 ile 1918 yıllarıyla sınırlı olması dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu durum ailenin casusluk girişimlerinin 1917 yılında tespit edilmiş olmasıyla alakalıdır. Örgütün deşifre edilmesinde istihbarat birimlerinin yoğun ve gizli çalışmaları etkili olmuştur. 1917 yılında casusluk şebekesinin merkezinde bulunan aile ile ilgili yürütülen saha çalışmaları ve hazırlanan raporlar, ailenin gözlerden uzak bir yaşam sürdürdüğünü göstermiştir. Genel olarak Spira Ailesi'ne dair bilgiler Lahey Osmanlı Sefareti'nden gelen ihbar

mektubundan ve 4. Ordu'ya ait istihbarat raporlarından elde edilmiştir. Kudüs-i Şerif'te yürütölen araştırmalar sonucunda aile hakkında elde edilen bilgiler Osmanlı arşivindeki belgelere tamamen yansıtılmamıştır. Bununla beraber ailede sadece “Dede Spira” olarak bilinen büyük babanın, Kudüs-i Şerif'te Yahudilere yönelik yardım faaliyetlerine katıldığına dair zabıtaya kaydına değinilmiştir. Bunun dışındaki bilgilerin önemli bir kısmı Lahey Osmanlı Sefareti'nin kaleme aldığı raporlara ve buna bağlı olarak rapordaki iddiaların araştırılmasına yönelik istihbarat incelemelerine dayanmaktadır. Savaş döneminin bir sonucu olarak hadise gizli tutulmuş ve hassas bilgiler paylaşılmamıştır. Bunun dışında aile, faaliyetlerini gösterecek herhangi bir bilgi ve belge de bırakmamıştır.

Genel olarak ailenin 1917 yılındaki casusluk faaliyetleri önemli ölçüde deşifre edilmişe de çalışmalarının 1917 yılı öncesine uzandığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla 1917 yılı öncesinde ailenin nasıl bir faaliyet yürüttüğüne dair bilgi kırıntıları tespit edilmişe de bu bilgilere vesikalarda teferruatlı olarak değinilmemiştir. Elde edilen bulgulara göre Casus Spira Ailesi ilk olarak 23 Ocak 1917 tarihinde raporlarda yer almış ve son olarak 11 Mart 1918 tarihinde Kudüs-i Şerif'ten tahliye edilerek yurt dışına çıkarılmıştır. Nihayetinde bu tarihten itibaren ailenin akıbetinin ne olduğu tespit edilememiştir.

Belgelerde aile hakkında elde edilen bulgular ve özellikle aileye mensup kişi sayısına dair farklılıklar da göze çarpmaktadır. Bazı vesikalarda ailenin 24 kişiden olduğu belirtilse de farklı belgelerde 25 ferdinin bulunduğu anlaşılmıştır. Ayrıca aileye mensup bireylerin isimlerinde de çelişkiler bulunmaktadır. Belgelerde yer alan bazı fertler, farklı raporlarda yer almamıştır. İsimlerin farklı şekillerde tanımlanması da söz konusu olmuştur. Bu durum, elde edilen bulguların değişiklik gösterdiği ve hatalı olabileceği anlamlarına gelmektedir.

Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti

Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi'nin getirmiş olduğu etki dünya genelinde büyük dönüşömlere neden olmakla beraber Avrupa kıtasında büyük bir rekabete yol açtı. Böylece Avrupa ölkeleri arasında ittifak antlaşmaları ve bloklaşma süreci başladı. Bunun sonucunda bir yandan Almanya ve Avusturya-Macaristan ittifaka girmiş diğer yandan Fransa, İngiltere ve Rusya müttefik olmuştu.³ 19. yüzyılın sonunda Almanya İmparatorluğu, Doğu Avrupa'nın en dinç ve genç ölkesi

3 Mehmet Okur - Serdar Göktaş, “Birinci Dünya Savaşı Sürecinde Meclis-i Umumi'de Görüşölen Başlıca Askeri Meseleler”, *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak, Sempozyum Bildiriler Kitabı, 20-21 Kasım 2014*, ed. Zekeriya Türkmen, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2014, s. 283.

olarak ortaya çıktı. Sömürge kazanma yarışına geç katılmış olsa da Afrika'da önemli başarılar elde eden ve eldeki kazanımları yeterli bulmayan Almanya, yeni arayışlara girişince bir süre sonra İngiltere ile karşı karşıya geldi.⁴

Avrupa'da rekabet ve çatışma devam ederken Osmanlı Devleti dünya genelinde ortaya çıkan konjonktürden hareketle siyasi açıdan Almanya ile müttefik olma yolunda çalışmalarına koyuldu. Bu durum sadece Osmanlı açısından değil aynı zamanda Almanya perspektifinden de önemli bir kazanım olarak görüldü.⁵ Uzun yıllar öncesine dayanan Türk-Alman münasebetlerinin önemli bir halkası 2 Ağustos 1914 tarihinde imzalanan antlaşma ile hayat buldu. Almanların 'silah kardeşi' şeklinde tanımladıkları bu işbirliğinin sonucunda Osmanlı Devleti, Almanya safında Birinci Dünya Savaşı'na dâhil oldu. Osmanlı donanmasının eşlik ettiği Breslau ve Goeben gemilerinin Karadeniz'e açılıp Rus limanlarını bombalamasıyla Osmanlı Devleti'nin savaşa resmen dâhil olmasının yolu açıldı.⁶ Almanya'nın savaşı kazanacağına inanan Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa, Alman-Osmanlı ittifakının mimarı sayılmaktaydı. İttifakın gerçekleşmesinden sonra iki ülke arasında gerek askeri ve gerek siyasi alanda işbirliği hız kazandı.⁷

Dönemle ilgili çalışmayı kaleme alan akademisyen Yıldız, bu süreci şu şekilde açıklamaktadır:

Birinci Dünya Savaşı'nın hemen arifesinde, 2 Ağustos 1914'te dış ve iç kamuoylarından gizli olarak imzalanan Osmanlı-Alman İttifak Antlaşması, hem millî, hem de askerî güç potansiyeli asimetric bulunan iki devletin arasında stratejik düzeyde savunma iş birliğini öngörüyordu. Sonradan uzun yıllar hâkim olacak kanaatin aksine, Cihan Harbi öncesinde Merkez Kuvvetleri olarak bilinen Almanya'nın ve Avusturya-Macaristan'ın siyasi ve askerî karar alıcıları 1914 ortalarına kadar aralarında Osmanlı Devleti'ni görmeye istekli değildi. Benzer bir şekilde Osmanlı hükümeti de, Enver

-
- 4 Selami Kılıç, "Birinci Dünya Savaşı'na Uzanan Süreçte Türk-Alman yakınlaşması", *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak, Sempozyum Bildiriler Kitabı, 20-21 Kasım 2014*, ed. Zekeriya Türkmen, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2014, s. 91.
  - 5 Mehmet Biçici, "Hatıratlarla Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına Girişi", *Gaziantep Üniversitesi Sosyalbilimler Dergisi*, 12 (3), 2014, s. 699-703.
  - 6 Necmettin Alkan, "Alman Kaynaklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girmesi", *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak, Sempozyum Bildiriler Kitabı, 20-21 Kasım 2014*, ed. Zekeriya Türkmen, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2014, s. 158.
  - 7 Sevgi Çetinkaya, "Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Girişi", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1995, s. 91.

Bey de dâhil, illa Almanya ile ittifak kurma arayışında değildi. Oysa Osmanlı Devleti'nde 1883'ten beri neredeyse kesintisiz 30 yıldır Alman askerî danışmanlık heyetleri mevcuttu ve Osmanlı Ordusu'nun teçhizatı ağırlıklı olarak Alman silah endüstrisinden temin edilmekteydi. Alman Dışişleri ve Genelkurmayı, Balkan Harbi'nde hezimete uğrayan Osmanlı silahlı kuvvetlerinin kendilerine bir katkı sağlayamayacağını düşünüyor; Osmanlı devlet adamları ise en yakın tehdit olarak gördükleri Rusya'ya karşı hem İtilaf Devletleri, hem de merkez kuvvetleri ile ittifak pazarlığı yaptıktan sonra birini tercih etmeyi istiyorlardı.⁸

Modern Ortadoğu Tarihi isimli kitabın yazarı Cleveland ise yaşanan süreci ve Osmanlı Devleti'nin cihan harbine katılım sürecini şöyle izah etmektedir:

Avusturya Arşidükü Ferdinand'ın 28 Haziran 1914'te Saraybosna'da öldürülmesi Avusturya'nın Sırbistan'ı işgal etmesine yol açtı. Avusturya işgali Avrupa ittifak sistemini harekete geçirince, Ağustos ayı geldiğinde kıtanın tamamı savaşa girmiş oldu. Üçlü İttifak (İngiltere, Fransa ve Rusya) İtilaf Devletleri olan Almanya ve Avusturya-Macaristan'la karşı karşıya geldiler. Avrupa savaşa hazırlanırken Osmanlı kabinesi alınacak tutum konusunda bölünmüştü. İttihat ve Terakki liderlerinin çoğunluğu tarafsızlığı savunurken, hükümet içindeki bazıları Avrupa savaşını Osmanlıların geleneksel düşmanı Rusya'yı vurmak adına bir fırsat olarak görüyorlardı. Sonunda imparatorluğun İtilaf Devletleri'ne katılma kararını, İttihat ve Terakki'nin içindeki küçük bir grubun lideri olan Alman dostu Enver Paşa verdi. 2 Ağustos 1914'te Enver Paşa Rusya'ya karşı gizli bir Osmanlı-Almanya ittifakı kurdu; Osmanlı donanması 29 Ekim'de Karadeniz'deki Rus limanlarını bombardımana tutunca ittifak harekete geçti. Osmanlı İmparatorluğu, pek çok savaşının sonuncusu olacak savaşa girmişti.⁹

Geniş çaplı bir çatışmaya sebebiyet veren Birinci Dünya Savaşı, Ortadoğu coğrafyası üzerinde dramatik bir etkiye yol açtı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Sırbistan'a ultimatome verdiği tarihte Osmanlı Devleti ile müttefik Almanya, tarafsız kalacaklarını ilan ettiler. Savaşın başladığı günlerde

8 Gültekin Yıldız, "Birleşik Harekât Tecrübesi Olarak Cihan Harbinde Türk-Alman Askerî İttifakı", *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak, Sempozyum Bildiriler Kitabı, 20-21 Kasım 2014*, ed. Zekeriya Türkmen, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2014, s. 193.

9 William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008, s.167-168.

İngiltere ise Hindistan'dan temin ettiği ordunun Mısır'dan Avrupa'ya geçişine kadar Osmanlı Devleti ile bir çatışmaya girmekten kaçınıyordu. Kısa bir süre sonra savaş başlamış ve Osmanlı Devleti de çatışmalara dâhil olmuştu.¹⁰ Osmanlı Devleti'nin savaşa iştirak eden asker sayısı 1.600.000'i aşmıştı.¹¹ Osmanlı Ordusu'nun bu süreçte vermiş olduğu zayıt bir milyon olarak¹² belirtilmekle birlikte şehit sayısının 550.000 civarında olduğu ifade edilmişti. Yaralı sayısının ise 2 milyonu geçtiği açıklanmıştı.¹³

İngiltere'nin Ortadoğu Siyaseti'nde Siyonizm

19. yüzyılın sonuna doğru kullanılmaya başlanan siyonizm kavramı, Yahudilerin Filistin topraklarına yerleşerek kendilerine tanrı tarafından vaad edilmiş olan "Yahudi Devleti"ni kurma idealini ifade ediyordu. Siyonizm terimi Eski Ahit'te yer alan ve kutsal olduğuna inanılan bir dağın isminden türetilmişti. Kurtuluşu temsil eden ve Mesih inancına eklenen kavram, Yahudilerin bölgede bir siyasi oluşum kurmalarına ilham kaynağı olmuştu.¹⁴ Siyonizm alışla gelmiş milliyetçi ideolojilerinin dışında ve farklı bir yapıda yer almıştı. Milliyetçi ideolojiler anti-emperyal bir zeminde varoluş mücadelesine girişirken Siyonizm ise global hegemonyanın bir ortağı olarak Filistin'de var olma ve gelişme mücadelesi vermişti.¹⁵

İngiltere Birinci Dünya Savaşı sürecinde Ortadoğu politikası kapsamında yayınladığı Balfour Deklarasyonu'yla Filistin'de bir Yahudi Devleti'nin kurulmasının temellerini atmıştı. Bildiride yer alan hedefler doğrultusunda çalışmalar hızlanırken siyonist gruplar da İngilizlere yakınlık duymuştu. Siyonistlerin çeşitli faaliyetleri, onları uluslar arası alanda etkili bir grup

10 T. G. Fraser - Andrew Mango - Robert McNamara, *Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu*, çev. Füsün Doruker, İstanbul, Remzi Kitabevi, Kasım 2011, s. 57-61.

11 Yavuz Selim Karakışla, "Osmanlı Ordusu'nda Kadın Askerler: Birinci Kadın İşçi Taburu (1917-1919)", *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak, Sempozyum Bildiriler Kitabı, 20-21 Kasım 2014*, ed. Zekeriya Türkmen, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2014, s. 215.

12 Reşat Kasaba, (ed.), *Türkiye Tarihi, Modern Dünyada Türkiye 1839-2010*, çev. Zuhâl Bilgin, cilt 4, İstanbul, Kitap Yayınevi, Eylül 2011, s. 135.

13 Hasan T. Fendoğlu, "İkinci Meşrutiyet Sonrasında Osmanlıda Politik Yaşam", *100. Yılında 1. Dünya Savaşı*, (içinde), haz. Aynur Yavuz Akengin - Selcan Koçaslan, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015, s. 52.

14 Seda Özkan, "Yahudi Milliyetçiliği: Siyonizm", *Ortadoğu'yu Kuran İdeolojiler*, (içinde), ed. Zekeriya Kurşun, İstanbul, Vadi Yayınları, 2020, s. 291.

15 Zekeriya Kurşun, "Ortadoğu'da Fikri ve Siyasi Hareketlerin Serüveni", *Ortadoğu'yu Kuran İdeolojiler*, (içinde), ed. Zekeriya Kurşun, İstanbul, Vadi Yayınları, 2020, s. 12.

seviyesine yükseltmişti.¹⁶ Bunun farkında olan İngiltere, savaş sürecinde Yahudilerden uluslar arası destek talebinde bulunarak Filistin'de bir Yahudi Devleti'nin kurulacağını teminatını veriyordu.¹⁷

Siyonizm için küresel devletlerin desteğini ve himayesini sağlamak hayati derecede önemliydi. Siyonist hareketin İngiltere tarafından himaye edilmesinde ve İngilizlerle ittifak kurulmasında Haim Waizman büyük rol oynadı.¹⁸ Waizman öncülüğünde Yahudiler, İngiltere adına bilimsel araştırmalara girişerek savaşın gidişatını etkileyen önemli çalışmalar yürüttüler. Bununla kalmayarak İngiliz Hükümetinin desteğini arkalarına almalarına yardımcı olacak siyasi aktörlerle de temas kurdular.¹⁹ Diğer taraftan Filistin'de yaşayan ve nüfuzlu Yahudilerden olan Albert Antebi de özerk bir siyasal oluşumu elde etmek amacıyla İngiltere ve Fransa gibi ülkelerle irtibat kurmaya çalışıyordu.²⁰ Birinci Dünya Savaşı sürecinde İngiltere Kudüs-i Şerif'i işgal ederek siyonistlerin bölgeye yönelik bu projelerini uygulamalarına olanak sağladı.²¹ Siyonistlere yönelik İngiliz desteği Lloyd George hükümeti döneminde önemli ölçüde arttı.²² Sonuç olarak İngiltere Yahudilerin koruyuculuğu görevini üstlenerek bölgede manda düzenini kurmuş oldu.²³

Lloyd George hükümetinin Yahudilere yönelik destekleri, çeşitli gerekçelerden ileri gelmekteydi. Buna göre Filistin merkezli İngiliz politikasında esas amaç savaş sonrasında yapılacak düzenlemelerden olabildiğince karlı çıkmaktı. Bunun için Fransızlara üstün gelmek ve Hindistan-Mısır stratejik hattını muhafaza etmek gerekiyordu. İngiltere açısından stratejik öneme sahip olan Filistin coğrafyası

16 Sedat Kızıloğlu, "İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi", *Sosyalbilimler Dergisi*, cilt 2, sayı 1, Ocak 2012, s. 49-50.

17 Eric Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl, 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Everest Yayınları, 2014, s. 40.

18 Avi Shlaim, *Demir Duvar*, çev. Tuba Demirci, İstanbul, Küre Yayınları, 2022, s.48-49.

19 Andrew Mango - Robert Mcnamara - T.G. Fraser, *Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu*, çev. Füsün Doruker, İstanbul, Remzi Kitapevi, 2011, s. 95.

20 Elizabeth Antebi, *Saraydaki adam Albert Antebi*, çev. Elif Yılmaz Ergezen, Ankara, Cümle Yayınları, 2017, s. 397.

21 D.K. Fieldhouse, *Ortadoğu'da Batı Emperyalizmi 1914-1958*, çev. Merve Şahin, İstanbul, Tarih & Kuram Yayınları, 2018, s. 180.

22 A.S. Kanya-Forstner, "Savaş, Emperyalizm ve Sömürgeciliğin Sona Erişi", *1. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, (içinde), ed. Jay Winter - Geoffrey Parker - Mary R. Habeck, çev. Tansel Demirel, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012. s. 209.

23 Abdülvehab M. Elmessiri, "Siyonist Yerleşme Sömürgeciliğinin Belirgin Özellikleri", *Siyonizm ve Irkçılık*, (içinde), ed. Türkkaya Ataöv, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982, s. 162.

bu nedenlerle kritik önem kazanıyordu.²⁴ Dolayısıyla bu etkenler İngilizlerin bölgede önemli birtakım düzenlemeler yapmasında ve siyonistlerle işbirliğine gitmelerinde etkili oldu.

Siyonizm, Lahey ve Aşrak Spira²⁵

Birinci Dünya Savaşı sürecinin daha iyi anlaşılması ve konunun anlamsal bütünlüğünün sağlanması amacıyla Lahey’de bulunan siyonist organizasyondan bahsetmek gerekmektedir. Geniş bir alana yayılan savaş devam ederken Lahey, siyonistlerin toplanma ve örgütlenme mekânlarından birini teşkil etti. Aynı zamanda siyonizmin propaganda üslerinden biri olan Lahey, Spira Ailesi açısından da önemli bir konuma sahipti. Diğer bir deyişle Spira Ailesi, Lahey’de siyonizmin *öncüsü* konumuna gelmişti.

Savaşın kısa bir süre önce Lahey Osmanlı Sefareti, Lahey’de yaşayan siyonistlerin faaliyetlerini ve şehirde 8. kez düzenlenen siyonist kongreye dair çalışmaları yakından takip etmişti. Buna göre sefaret, kongreye çeşitli mesleklerden kişilerin katılım gösterdiğini ve burada siyonizm lehine nutuklar attıklarını belirtmişti. Sefaretin elde ettiği bilgiler, bölgede siyonistlerin yoğun yaşadığını ve etkinliğini göstermesi bakımından hayati derecede öneme sahipti.²⁶

Lahey’de bulunan siyonist grup sahip olduğu nüfuz aracılığıyla etkili bir kamuoyu oluşturabilmekteydi. Bu doğrultuda bölgede kurulan Yahudi Haber Ajansı, önemli bir propaganda aracı olarak ortaya çıkmıştı. Ajans aracılığıyla siyonistler özellikle Avrupa’da büyük bir ses getirmişti. Bir dönem Yahudi Haber Ajansı, Talat Paşa’nın Filistin’de siyonistlerin örgütlenme ve organizasyonlarına karşı ağır yasaklar getirdiğini belirterek uluslararası alanda propagandaya başlamıştı.²⁷ Basının bir güç olarak kullanılmasında Lahey’deki siyonist büro yoğun bir mesai içerindeydi. Sadece Talat Paşa’ya yönelik değil aynı zamanda 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa aleyhine de sansasyonel yazılar yazılmaktaydı. Filistin’deki siyonistler lehine beyanatların bulunduğu yazılar, esasen Osmanlı Devleti karşıtlığına dayanmaktaydı. Matbuat, böylelikle Osmanlı Devlet adamlarını baskı altına almaya ve onlar üzerinde uluslar arası alanda etki oluşturmaya çalışmaktaydı.²⁸

24 İan Black, *Komşular ve Düşmanlar*, çev. İrem Sağlamer, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2018, s. 14.

25 Osmanlı Devleti’nde isimlerin yazılışında farklı bir yol izlenirdir. Bu nedenle yabancı isimlerin başlarına vokal harfler getirilirdi. Bu nedenle İbranice “Şrak” isminin Aşrak şeklinde telaffuz edilmiş ve yazılmış olması muhtemeldir.

26 HR.İD., 2115/58. (17 Ağustos 1907).

27 HR.SYS., 2453/41. (25 Mayıs 1918).

28 HR.SYS., 2334/30. (20 Şubat 1918).

Osmanlı Devleti Lahey'de bulunan bilgi kaynakları aracılığıyla bölgedeki siyonistlerin hareketliliğinden ve girişimlerinden kolaylıkla haberdar olmaktadır. Dolayısıyla bölgedeki siyonist gazetelerin yayın hayatı da sıkı bir şekilde izlenmekteydi. Bu takibat çerçevesinde Rotterdam Gazetesi'nde yayınlanan bir habere rastlanmış ve İngiltere'den Yahudi Taburlarının gönderildiği haber alınmıştı. Aynı gazetenin haberlerine göre Filistin'de hassaten Kudüs ve Yafa'da Yahudileri silah altına almak ve İngilizlerin safına dâhil etmek amacıyla askere alma şubeleri açılmıştı; ancak bu şubelerin faaliyete geçişinde kimlerin rol aldığına değinilmemişti.²⁹ Gazetenin bu şekilde bir haber neşretmesi, esasında Yahudi toplumu üzerinde tesir uyandırma ve Yahudileri muntazam birlikler şeklinde İngiltere safında Birinci Dünya Savaşı'na dâhil etme amacına yönelikti. Siyonistler, bu şekilde propagandaya girişerek Yahudileri heyecana getirmeye çalışıyordu. Öte yandan bu tarz haberlerle farklı bölgelerdeki dağınık siyonist gruplar arasında iletişim ve organizasyonun sağlanması amaçlanıyordu. Ayrıca Hollanda'da bulunan Yahudilerin de İngiltere safındaki siyonist birliğe katılımı teşvik ediliyordu.

Osmanlı Lahey Sefiri kısa süre sonra siyonistlerin askeri alandaki faaliyetlerine dair matbuatta bazı çağrılar gerçekleştiğini bildirerek, bu çağrının siyonistler üzerinde büyük bir etki uyandırdığını kabul ediyordu. Ayrıca Waizman, Vladimir Jabotinsky ve Baron James de Rothschild arasında bağlantı olduğu belirtilmiş ve Vladimir Jabotinsky'nin Waizman'dan sonra Filistin'de en popüler kişi olduğuna değinilmişti. Lahey'de farklı meslek sınıflarına mensup binlerce siyonist, askerlik görevi için harekete geçmişti. Yapılan çağrılar üzerine binlerce Yahudi'nin Vladimir Jabotinsky'nin bulunduğu meclislere geldikleri de ifade edilmişti. Teşkil edilen organizasyonlar, Yahudi anlayışını simgeleyen Davut Yıldızı simgesinin bulunduğu flamalarla donatılmıştı. Bu bilgiler Jabotinsky'nin Lahey'e gelerek Siyon Katır Birliği'ne katılımı sağlamaya yönelik çalışmalara iştirak ettiğini gösteriyordu.³⁰ Osmanlı Lahey Sefiri'nin bu beyanatından kısa bir süre önce Aşrak Spira'nın Lahey'de ikamet ettiği ve aynı zamanda burada siyonistler üzerinde örgütleyici girişimlerde ve propaganda faaliyetlerinde³¹ bulunduğu belirtilmişti. Dolayısıyla Spira'nın yürüttüğü organize faaliyetler, bölgedeki siyonist yapının etkin hale gelmesine neden olmuştu.³²

29 HR.SYS., 2456/21. (24 Ağustos 1918).

30 HR.SYS., 2458/52. (20 Eylül 1918).

31 Spira'nın faaliyetlerinin hangi alanları kapsadığı ve amaca yönelik olduğu "Spira Ailesi ve Çanakkale'de Siyon Katır Birliği" başlığında incelenmiştir.

32 HR.SYS., 2267/48/5. (23 Ocak 1917).

Nihayi olarak Lahey’de bulunan Aşrak Spira, siyonizmin teşkilatlanması ve organizasyonunda rol üstlenmişti. Bu yönü ile Spira’nın güçlü bir hitabete sahip propagandacı olduğu da anlaşılmıştı. Öte yandan Spira mali, siyasi ve askeri konularda faaliyete girişmiş, siyonizmin güç kaynağını Lahey’de temin etmeye çalışmıştı. Dolayısıyla Spira Ailesi’nin sadece Filistin’de değil aynı zamanda Lahey’de de faaliyette bulunan geniş bir misyona sahip olduğu tespit edilmişti.

Spira Ailesi ve Faaliyetleri

Spira Ailesi hakkında literatürde yeterli bilgi olmasa da akademisyen Bozkurt’un konuyla ilgili çalışmalarında bazı bilgilere ulaşmak mümkündür.³³ Nitekim Bozkurt, bir çalışmasında şu şekilde bir açıklamada bulunmaktadır:

Yabancı ülkelerden zaman zaman Filistin’e gelen Yahudiler de Osmanlı aleyhtarı casusluğun bir parçası durumundaydı. Osmanlı Devleti, İstanbul üzerinden Avrupa’ya gelip giden Yahudilere karşı da sıkı güvenlik önlemleri getirmiştir. Bu doğrultuda, Kudüs’ten Avusturya’ya dönmekte olan 30 kişilik bir Yahudi kafesi, casusluk şüphesiyle İstanbul’da alıkonulmuştur. Sıkı güvenlik önlemleri altında sorgulanan bu ailelerin gitmeleri 30 gün geciktirilmiştir. Ayrıca, kendileri yabancı ülkelerde yaşayıp da aileleri Filistin’de ikamet eden bazı Yahudiler, casusluk şüphesiyle Filistin’den sınır dışı edilmiştir. Bunlardan biri de Kudüs’te ikamet eden Aspıra Ailesi’ydi. Bu ailenin reisi Aşrek Aspıra, Lahey’de oturmakta ve aile ziyareti bahanesiyle sık sık Filistin’e gelerek kuryelik yapmaktaydı. Casusluğu sabit görülen Aşrek ailesi, Cemal Paşa tarafından Filistin ve Suriye dışında herhangi bir yere gitmeye zorlanmıştır. Aile, isteği üzerine Eskişehir’e sürgün edilmiştir. Aşrek ailesi, Avusturya tabiiyetinde olduğundan adı geçen devletin elçiliği Cemal Paşa’dan sürgünü durdurması yönünde ricada bulunmuştur. Bunun üzerine Cemal Paşa, elçiliğin İstanbul’da da benzer bir girişimde bulunabileceğini hatırlatmış ve ailenin Eskişehir’de de tutulmayarak yurt dışına sürülmesini, böylelikle “memleketin kök salmış bir fesat unsurundan daha kurtulmuş olacağını” belirterek İstanbul’daki hükümet yetkililerinin dikkatini çekmiştir.³⁴

33 Celil Bozkurt, *İmparatorluğu Yıkan Örgüt NİLİ*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2021, s. 101. Ayrıca bkz., Celil Bozkurt, “Osmanlı Arşiv Belgelerinde NİLİ Casusluk Örgütü”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt 35, sayı 99, 2019, s. 18.

34 Celil Bozkurt, “I. Dünya Savaşı’nda Filistin Suriye Cephesi’nde NİLİ Casusluk Örgütünün Faaliyetleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt 30, sayı 88, 2014, s. 102.

Bunun dışında literatürde Spira Ailesi hakkında genel bilgilere ulaşmak mümkün değildir. Ayrıca aileye dair Osmanlı Arşivi'nde veriler de sınırlıdır. Bu durum konuyla ilgili bazı hususlarda net bir değerlendirme yapmayı zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla araştırmacıların bu konuyu arşıvdeki bulgular ışığında inceleyememelerinin nedenlerinden birini de bu eksiklik oluştırmaktadır.

Spira Ailesi'nin Osmanlı Devleti'nin gündemine gelmesi Birinci Dünya Savaşı yıllarına denk düşmekteydi. 1917 yılının Ocak ayında Lahey Osmanlı Sefiri tarafından Osmanlı Hariciye nazırı Halil Paşa'ya gönderilen yazıda, karmaşık bir casusluk şebekesinin varlığına dikkat çekilmekteydi. Güvenilir bir şahıs tarafından elde edildiği belirtilen bilgiler içerisinde Aşrak Spira hakkındaki iddialar sıralanmaktaydı. Osmanlı sefiri, yazısında Osmanlı tebeasından Spira isimli kişinin, Kudüs'te bulunan bir akrabasıyla sık bir surette haberleştiğini bildirmekteydi. Bu akrabasının kim olduğu açıklanmamakla beraber haberleşmeye konu olan hususun 'malumat-ı askeriye' dair olduğu ifade edilmekteydi. Bu sebeple söz konusu görüşmelerin araştırılması ve teftişi tavsiye edilmekle birlikte oluşturulacak raporun da Harbiye Nezareti'ne gönderilmesi talep edilmekteydi.³⁵ Lahey sefirinin göndermiş olduğu rapor ve içeriğine dair bilgiler Hariciye Nezareti tarafından değerlendirmeye alınmıştı.³⁶

Dolayısıyla Lahey Sefareti'ne ulaştırılan Almanca bir mektuptan hareketle, Osmanlı sefiri bu yazıyı kaleme almıştı. Bir süre sonra iddialara konu olan ve şüphe uyandıran bilgilerin doğru olduğu ortaya çıkmıştı. Raporunda birkaç aydan beri Scheveningen, Badhoyes Caddesi 6 numaralı hanede Aşrak Spira isminde birinin ikamet ettiğine yer verilmekteydi. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Spira Berlin'de ikamet etmiş ve 1915 yılının hemen başında Berlin'den taşınmıştı. Berlin'den Danimarka'ya doğru hareket eden Spira'nın Amerika'ya gitmeyi amaçladığı ve yol boyunca kendisine Alman memurlarının eşlik ettiği vurgulanmıştı. Alman memurların hangi amaçla Spira'ya eşlik ettikleri ise açıklanmamıştı. Bununla birlikte Spira'nın şüpheli hareketleri nedeniyle Almanya'dan sınır dışı edildiği, öğrenilmışti. Spira Almanya sınırları dışına çıkınca İngiliz askerler tarafından gözaltına alınarak sorgulanmış ve sonrasında İngiltere'ye sevk edilmişti. İngiltere'de askeri bir karargâhta birkaç ay gözaltında tutulan Aşrak Spira, 1916 yılının başlarında tahliye olmuştu.³⁷

35 HR.SYS., 2267/48/1. (23 Ocak 1917).

36 HR.SYS., 2267/48/2. (23 Ocak 1917).

37 HR.SYS., 2267/48/5. (23 Ocak 1917).

Dijital ortamda bulunan İngiltere Ulusal Arşivi'nde Mösyö Spira ile ilgili yapılan araştırmalar sonucunda bazı bilgilere ulaşılmıştır. Gözaltı süreciyle alakalı 1915 ve 1916 yıllarını kapsayan iki ayrı dosya mevcuttur. Detaylı bir malumatın bulunmadığı dosyalar genel olarak tutuklanma ve serbest bırakılma bilgilerini içermektedir. Avusturya-Macaristan tebealı mahkûmlar hakkında bilgilerin yer aldığı bir dosyada Spira, aslında Rabbi Ascher K Spira olarak isimlendirilmiştir. Spira 1916 yılında serbest bırakılmış ve İngilizlere göre memleketine yani Avusturya-Macaristan'a gönderilmiştir.³⁸ Savaş başlamadan önce tutuklandığı belirtilen Spira'nın Londra Alexandra Palace ve Man Adası Douglas Kampı'nda siyasi ve askeri gerekçelerden dolayı hapse atıldığı ortaya çıkmıştır. Nihayi olarak Spira, İngilizler tarafından bir savaş suçlusunu olarak uzun süre gözaltında tutulmuş ve suç bilgileri gizlenmiştir.³⁹

Osmanlı Sefareti'nin elde ettiği bulgular, Spira'nın seyahatinin Alman ve İngiliz yetkili birimleri tarafından dikkatli bir şekilde takip edildiğini gösteriyordu. İngiliz yetkililerin aksine, Osmanlı Lahey Sefareti Spira'nın, serbest kaldıktan sonra ülkesine değil, Lahey'e doğru hareket ettiğini bildiriyordu. Tutukluluk sürecinin sona ermesinden Flemenk'e ulaşana dek Spira'ya bu kez İngiliz memurları eşlik etmişti. Spira'nın açık ve net bir şekilde siyonist olduğunu düşünen Osmanlı sefareti, bizzat Flemenk ülkesinde⁴⁰ Spira ile ilgili bir saha araştırmasına girişmişti. Araştırma sonucunda Lahey'de bulunan Spira'nın siyonist mehafilinde Museviler arasında harekât-ı fiiliye-i tahrikanesine kemal ve keremiyle devam ettiği ortaya çıkmıştı. Diğer bir deyişle Spira, daha önce yapmış olduğu çalışmalarını Flemenk'te de icra etmeye kararlıydı. Flemenk'te bulunan siyonist oluşumların örgütlü yapısını arttırmak, onları teşvik ve tahrik etme amacıyla çeşitli faaliyetlere girişmişti. Spira'nın çalışmaları 17 Ocak 1917 tarihine dek yoğun bir şekilde sürmüştü.⁴¹

Aynı raporda Spira'ya dair söylentilerin başka bir meseleyi gündeme getirdiğine işaret edilmiştir. Buna göre 1914 öncesinden itibaren Spira hem doğduğu bölgede ve hem de Almanya sınırları içerisinde İngilizler lehine organizasyonlarda yer

38 Spira'nın memleketine gönderildiği belirtilse de Osmanlı vesikalarında hem Osmanlı hem de Avusturya tabiyetli olduğu görülmekte; ancak Spira'nın Lahey'e doğru hareket ettiği anlaşılmaktadır. Bu durum İngilizler tarafından Spira'nın izini kaybettirmek için bir oyun olduğu ifade edilebilir.

39 N.A., 1916, Code 1203, File 890, Papers 60537-152243, FO 383/115., N.A., 1915, Code 1203, Files 169-1010. FO 383/1.

40 Hollanda.

41 HR.SYS., 2267/48/5. (23 Ocak 1917).

almıştır.⁴² Kudüs-i Şerif'te doğduğu göz önüne alınırsa Spira'nın Birinci Dünya Savaşı öncesinde Kudüs-i Şerif'te de İngilizlere casusluk yaptığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Spira'nın İngilizler hesabına çalışma yürüttüğu, faaliyetlerine Birinci Dünya Savaşı öncesinde başladığı, faaliyetlerinin Filistin-Almanya coğrafyasını kapsadığı ve seçilmiş bir kimse olduğu anlaşılmaktadır.⁴³

Osmanlı Sefareti'ne göre Mösyö Spira'nın Amerika'ya seyahat etmek amacıyla Almanya'dan çıkış süreci bir kurgu olarak değerlendirilmiştir. Aşrak Spira, Amerika'ya seyahat etme bahanesi ile hareket ederek Almanya'dan elde etmiş olduğu istihbari bilgileri İngilizlere ulaştırmaya çalışmıştır. Böylece Spira'nın Amerika'ya seyahat etme planı İngiltere'ye yapmış olduğu kuryelik görevini gizleme amacına yöneliktir. Dolayısıyla Spira, Almanya'dan Danimarka istikametine gitmekle hem İngilizlere esir düşmüş olduğu izlenimini vermiş hem de esas maksadını gizlemiştir.⁴⁴ Spira'nın Almanya'daki casusluk faaliyetleri deşifre olduğundan sınır dışı edilmesi ihtimal dâhilindedir. Spira'nın Almanya'da casusluk yaptığı gerekçesiyle cezalandırılması gerekirken yurt dışına çıkarılması, savaş sürecinde Almanya'nın yaptığı ittifaklar bağlamında değerlendirilebilir.

Konuyla ilgili raporlarda ailenin hem Avusturya⁴⁵ hem de Osmanlı tebeasından olduğu belirtilmiştir.⁴⁶ Savaş öncesinde ve sürecinde bilindiği üzere Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti ve Almanya arasında ittifak antlaşması imzalanmıştır.⁴⁷ İttifak gereğince Spira'nın cezalandırılmak yerine yurt dışına gönderilmesi ihtimal dairesinde olup, siyasi gerekçelerle açıklanabilir. Casusluk yaptığı tespit edilen müttefik devlet tebeasına mensup bir kişinin cezalandırılmak yerine sınır dışı edilmesi, ilgili devletler arasındaki ittifak muahedesine zarar gelmemesi için takip edilen stratejik bir hamle olarak belirtilebilir. Cezalandırma işleminin uygulanması durumunda ittifak devletleri arasında olumsuzluk yaşanabileceğinden dolayı, sınır dışı uygulaması uygun görülmüştür.

Öte yandan iddialara göre Spira İngiltere'de ikamet ettiği birkaç ay zarfında İngilizler tarafından bazı özel vazifelerle görevlendirilmiş ve talimatlar almıştır. Bu doğrultuda Flemenk'te gerek Yahudiler⁴⁸ ve gerekse hemfikir olduğu

42 HR.SYS., 2267/48/5. (23 Ocak 1917).

43 DH.EUM.5.ŞB., 56/5/25. (11 Mart 1918).

44 HR.SYS., 2267/48/5. (23 Ocak 1917).

45 DH.EUM.SSM., 10/112. (21 Mayıs 1917).

46 HR.SYS., 2267/48/1. (23 Ocak 1917).

47 Basil Liddell Hart, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*, çev. Kerim Bağrıaçık, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s. 175.

48 Vesikada "mezhebine" denmişse de bu tanımlamayla Yahudi inancına işaret edilmiştir.

siyonistlerle görüşerek onlar üzerinde İngilizler lehinde propaganda faaliyetlerine başlamıştır. Böylece Spira İngilizler yararına Yahudiler ve siyonistler üzerinde kamuoyu oluşturma misyonunu üstlenmiştir. Öte yandan raporun devamında “İngilizlerin muhasım tebeadan mükellefiyet-i askeriyeye tabi ve tamussihha” olan bir merkumu (Spira’yı) ancak böyle bir fikrin takibi maksadıyla tahliye etmiş oldukları sabit olmaktadır.” denmiştir.⁴⁹ Osmanlı tabiyetinde olduğu bilinen Spira’nın askerlik göreviyle yükümlü oluşu ve sağlıklı bulunduğu halde serbest bırakılması, onun seçilmiş bir casus olduğuna ve özel bir göreve sahip olduğuna bir delil olarak değerlendirilmiştir. Diğer bir deyişle düşman olarak tanımlanan Osmanlı Ordusu’nda askerlik görevi ile yükümlü bulunan ve bu şartları taşıyan bir kişinin doğrudan tutuklanması gerekirken İngilizler tarafından serbest bırakılmış olması, Spira’nın casus olduğu kanaatini Lahey Sefareti nazarında güçlendirmiştir. Spira Almanya, Danimarka, İngiltere ve Flemenk ülkeleri arasında görev icra ettiği tarihte aile fertleri ise Kudüs-i Şerif’te ikamet etmiştir. Spira’nın aile bireylerinden biriyle şüpheli bir şekilde sık sık görüştüğü tespit edilmiştir. Görüşmeler ailevi bir gerekçeden çok, bölgedeki Osmanlı askeri hareketliliğine dair bilgi alışverişini sağlamaya yöneliktir. Kudüs-i Şerif’teki aile bireylerinin elde ettiği askeri nitelikli ve detaylı bilgiler Spira’ya yazılmış ve onun aracılığıyla İngiltere’ye ulaştırılmıştır.⁵⁰ Casusluk faaliyetlerinin aile bireyleri arasında yapılan görüşmelerle perdelenmiş olması, önemli bir noktaya temas etmektedir. Aile, bu yöntem sonucunda Osmanlı istihbaratının takibinden kurtulmuş ve şüpheli bir görüşme izlenimini uyandırmamıştır. Elde edilen bulguların özellikle mahrem askeri bilgilere dayalı olduğu bildirilmişse de malumatın detayına ve ne şekilde elde edildiğine değinilmemiştir.

Lahey Sefareti’nin Hariciye Nezareti’ne göndermiş olduğu rapordan kısa süre sonra Dâhiliye Nezareti, Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığı’na bir yazı göndererek, Filistin’de ikamet etmekte olan Spira Ailesi hakkında araştırma yapılmasını talep etmiş ve gerekli tedbirlerin alınması uyarısında bulunmuştur.⁵¹ Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığı ise bu talimat üzerine aile ile ilgili bazı araştırmalara girişmiş ve elde ettiği verileri şifreli bir yazı ile Dâhiliye Nezareti’ne göndermiştir. Raporda Trester Spira isimli bir kişiden bahsedilse de aile ile ilgili hazırlanan genel listede böyle bir ismin yer almaması dikkat çekmektedir.⁵² 4. Ordu Kumandanlığı

49 HR.SYS., 2267/48/5. (23 Ocak 1917).

50 HR.SYS., 2267/48/5. (23 Ocak 1917).

51 DH.ŞFR., 72/147. (3 Şubat 1917).

52 İsimlerdeki farklılıklar ve tespitlerdeki eksiklikler aileye mensup fertlerin sahte kimlik belgeleri yahut kod adlar kullanmış olabileceklerini de göstermektedir. İlgili belge için bkz. DH.ŞFR., 545/105/1. (16 Şubat 1917).

tarafından Eskişehir'e sürülen Spira Ailesi hakkında sevk sürecinde gerekli işlemlerin yapılması için Dâhiliye Nazır Vekili Cavit Paşa ilgili mutasarrıflığa tebliğde bulunmuştur.⁵³ Başkumandan Vekili tarafından da Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen bir yazıda ailenin siyonizm taraftarı olması gerekçesiyle Avusturya'ya gönderilmesi talimatı verilmiştir. 4. Ordu Kumandanlığı'nın tespitleri doğrultusunda ailenin yurt dışına ihraç edilmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁴

Bu karardan hemen sonra Osmanlı Devleti'nin söz konusu aileye yönelik yaklaşımında bir değişimin yaşandığı görülmektedir. Buna göre Avusturya'ya ihracı kararlaştırılan ailenin sevk işlemlerinin ertelenmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁵ Kararın alınmasında ailenin Osmanlı ve Avusturya-Macaristan tabiyetli olması etkili olmuştur. Böylece kafilenin bir süre daha Eskişehir'de ikamet etmelerinin sağlanmışır.⁵⁶

Aile hakkında yürütülen kapsamlı soruşturmanın seyrinde zaman zaman Lahey Osmanlı Sefareti'nin tespitleri belirleyici olmuştur. Böylece Başkumandan Vekâleti ve Hariciye Nezareti tarafından ayrı ayrı işlemler başlatılmıştır. Bu çerçevede Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti ile 4. Ordu İstihbarat Zabıtlığı harekete geçirilmiştir. Yoğun araştırma sürecinin yaşanmasında Spira Ailesi'nin Kudüs-i Şerif'te siyonist bir anlayışa sahip olması etkili olmuştur. 4. Ordu istihbarat birimleri tarafından yapılan saha araştırması sonucunda ailenin Filistin'de siyonizmin etkin bir unsuru olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple ailenin Kudüs ve Suriye'den çıkarılmak şartıyla arzu ettikleri bir mahalde serbest bırakılacakları ve bu teklif üzerine Eskişehir'e gönderilmeleri kararlaştırılmıştır. Öte yandan Avusturya vatandaşı olmalarından dolayı İstanbul Avusturya Sefareti aracılık faaliyetlerine başlamış ve Başkumandan Vekâleti nezdinde Spira Ailesi'nin bağışlanmasına çalışmıştır.⁵⁷ Avusturya Sefareti'nin diplomatik hamlelere girişmesinden sonra Osmanlı Hariciye Nezareti, Avusturya'nın talebine karşı, Osmanlı Hükümeti'nin gerekli gördüğü takdirde bir ecnebiyi ülkeden ihraç edebileceğini açıklamıştır.⁵⁸

53 DH.EUM.4.ŞB., 10/39. (1 Mayıs 1917).

54 DH.EUM.SSM., 10/112. (21 Mayıs 1917).

55 DH.EUM.4.ŞB., 11/8. (27 Mayıs 1917).

56 DH.EUM.ECB., 34/57. (8 Haziran 1917).

57 İngilizler lehine casusluk yapan bir ailenin Osmanlı müttefiki olan Avusturya-Macaristan tarafından bağışlanma talebi ilginç olsa da bu durumun neden kaynaklandığına dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Osmanlı-Avusturya ilişkilerinde gerginlik yaşanmaması ve ittifak ruhuna aykırı hareket edilmemesi amacıyla bu dönemde diplomatik alanda mutedil hareket edildiği ifade edilmelidir. HR.SYS., 2267/68/1. (12 Haziran 1917).

58 HR.SYS., 2267/68/2. (12 Haziran 1917).

Spira Ailesi Eskişehir'e doğru hareket ederken sevk sürecini Dâhiliye Nazırı Talat Paşa bizzat kontrol etmiştir.⁵⁹ Eskişehir'den İstanbul'a sevk işlemleri de özenle gerçekleştirilmiş ve bu doğrultuda Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti ile Eskişehir Mutasarrıflığı yoğun bir mesai harcamıştır.⁶⁰

Diplomatik münasebetlerden dolayı Spira Ailesi Eskişehir'de 6 ay kalmış ve hemen ardından ihraç kararının uygulanması için İstanbul'a gönderilmiştir. İstanbul'a gelen aile Galata, Sultan Bayezid Mahallesi, Mumhane Caddesi'nde bulunan Fransız Hanı'nın 110 numaralı Kudüs-i Şerif Oteli'nde bir müddet kalmıştır. 19 Şubat 1918 tarihinde tabiyeti bulunduğu Avusturya'ya gitmek yerine Fransa'ya hareket eden ailenin, üye sayısı 24 olarak belirtilmekle birlikte bazı belgelerde 20 kişi gösterilmiştir.⁶¹ 24 kişilik listede yer alan bireylerin isim ve yaşları şu şekildedir:

Rabinyer Nibikay Spira - 53,
Salamon Spira - 18,
Aron - 22,
Joçes Bodin - 22,
Mahdumu: Hert - 4,
Mahdumu: Koil - 2,
Koradki Edel Spira - 34,
Kerimesi: Sara - 8,
Kerimesi: Ester - 13,
Mahdumu: David - 3,
İzak İspira - 28,
Joçes Mita - 21,
Kerimesi: Sovin - 8,
Kerimesi: Asar - 2,
Mahdumu: Yoşe - 6,
İzrail - 5,
Mose Salamon Spira - 37,
Joçes Raçel - 30,
Kerimesi: Fike - 14,
Lea - 7,

59 DH.EUM.ECB., 34/59. (20 Haziran 1917)., DH.ŞFR., 79/134. (19 Eylül 1917).

60 DH.ŞFR., 81/13. (3 Kasım 1917).

61 DH.EUM.5.ŞB., 56/5/2. (11 Mart 1918).

İster - 3,
Mahdumu: Baroğ Benyamin - 1,
Raşıç Hayim - 36,
Joçes Şalid – 36.⁶²

Spira Ailesi yurt dışına çıkarılış sürecinde mali sıkıntılarını nedeniyle İstanbul'a gidecek imkân bulamamış ve çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmıştır.⁶³ Bunlar sadece maddi meselelerden kaynaklanmamış aynı zamanda sosyal problemlerden de ileri gelmiştir. İletişim sorunu, coğrafyaya yabancılık ve yol boyunca Osmanlı memurlarıyla yaşanan gerginlikler bu zorlukların başında gelmiştir.⁶⁴

Dâhiliye Nezareti'ne göre Spira Ailesi'nin Osmanlı ülkesinden ihraç edilmesi bir gereklilik arz etmiştir. 4. Ordu Kumandanlığı da ailenin Filistin'de ikamet etmesinin büyük bir soruna sebebiyet verdiğini ve ülkeden ihraç edilmesinin memleketi büyük bir fesattan kurtardığını belirtmiştir.⁶⁵ Dâhiliye Nazırı Talat Paşa Spira Ailesi hakkında Başkumandan Vekili Enver Paşa'ya gönderdiği bir yazıda İngilizler lehine giriştikleri faaliyetlerden ve siyonizm hususundaki girişimlerinden dolayı Eskişehir'de bulunan Spira Ailesi'nin sınır dışı edilmesini tavsiye etmiştir.⁶⁶ Başkumandan Vekili Enver Paşa da Talat Paşa'ya yanıt olarak ailenin ülkeden çıkarılmasına yönelik kararın alındığını bildirmiştir.⁶⁷ Görüldüğü üzere Spira Ailesi, sadece 4. Ordu Kumandanı Cemal Paşa değil aynı zamanda Talat ve Enver Paşaların da gündemini oldukça meşgul etmiştir.

Uzun süre Osmanlı Devleti'nin gündeminde kalmaya devam eden Spira Ailesi'ne yönelik araştırmalar meyvesini vermeye ve aile hakkındaki bilgiler 1918 yılında az da olsa netleşmeye başlamıştı. Buna göre Lahey'de⁶⁸ yaşayan Aşrak Spira, mütemadiyen siyonizm adına çalışmış ve ailesinin Kudüs'te bulunmasını casusluk görevini yürütmek için bir fırsat bilmişti. 4. Ordu Kumandanlığı'nın yaptığı araştırmalar yoğunlaştırılınca daha önce Lahey Sefareti'nin iddia ettiği bilgiler doğrulanmıştı.⁶⁹ Aşrak Spira'nın sık bir şekilde irtibat halinde bulunduğu

62 DH.EUM.5.ŞB., 56/5/3. (11 Mart 1918).

63 DH.EUM.5.ŞB., 56/5/6. (11 Mart 1918).

64 HR.SYS., 2437/34. (7 Temmuz 1917)., DH.EUM.4.ŞB., 12/47. (30 Temmuz 1917).

65 DH.EUM.5.ŞB., 56/5/11). (11 Mart 1918).

66 DH.EUM.5.ŞB., 56/5/16). (11 Mart 1918).

67 DH.EUM.5.ŞB., 56/5/17. (11 Mart 1918)., DH.EUM.5.ŞB., 56/5/18. (11 Mart 1918)., DH.EUM.5.ŞB., 56/5/19. (11 Mart 1918).

68 DH.EUM.4.Şb., 16/24. (31 Ocak 1918).

69 DH.EUM.5.ŞB., 56/5/20. (11 Mart 1918).

Filistin'deki aile bireyinin ise Emno (?) olduğu tespit edilmişti.⁷⁰ Bu görüşmelerde Osmanlı Ordusu'na dair elde edilen bilgilerin paylaşıldığı da sorgulamalar sonucunda açığa çıkarılmıştı.⁷¹

Dolayısıyla Lahey'de siyonizm lehine büyük işler icra eden Spira'ya askeri nitelikli bilgileri, kurye olarak hareket eden aile bireyi temin etmekteydi. Sık görüşmeler yapılarak elde edilen tafsilatlı askeri bilgi ve belgeler İngiltere'ye ulaştırılmaktaydı. Yani Spira Lahey'de siyonistlerin teşkilatlanma sürecine katkı sağlarken, Kudüs'te bulunan aile fertleri de Osmanlı Ordusu'nun bilgilerini elde etmeye ve düzenli bir şekilde Spira'ya ulaştırmaya çalışıyordu.⁷² Burada takip edilen casusluk yönteminin profesyonel bir şekilde kurgulandığı ifade edilmelidir. Şöyle ki Spira dikkat çekici bir kişiliğe sahip olmamakla birlikte Osmanlı Devleti tarafından da bilinmemektedir. Bu faktörler, onun göz önünde olmamasına ve takibata uğramamasına yardımcı olmuştur. Kendisinin yurt dışında olması ve aile bireylerinin Kudüs'te bulunması, siyonizm lehine yürüttükleri faaliyetleri gizlemek için büyük bir fırsat doğurmuştur. Nitekim akrabalarıyla görüşmesinin gerek Osmanlı istihbaratı ve gerekse emniyeti tarafından dikkat çekici olmayacağı kanaatinin, Spira tarafından düşünülmüş olması kuvvetli ihtimaldir. Nihayetinde bu tarz bir yöntemin casusluk şebekesinin ortaya çıkarılmasına dek başarılı olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Lahey Sefareti'nin raporundaki bilgiler, doğrulanana kadar Osmanlı istihbaratının süreci gözden kaçırdığı da anlaşılmaktadır.

Öte yandan Spira olayının ortaya çıkmasından sonra Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi tarafından Kudüs-i Şerif ve İstanbul'da bulunan sansörlere talimat verilmiş ve sürecin sıkı bir şekilde takip edilmesi sağlanmıştı. Yapılan incelemeler sonucunda Spira ve ailesi arasında icra edilen her görüşmede istihbari bilgi alışverişinin sağlandığı sansörler tarafından saptanmıştı.⁷³ Toplanan bilgilerin detaylı olduğu ve her görüşmede bilgi akışında bulunduğu anlaşılmışsa da yapılan muhaberenin içeriğine dair Osmanlı belgelerinde herhangi bir detaya yer verilmemişti.

Öte yandan ailenin büyük babası olduğu anlaşılan Benhas (Pinkas), Filistin'de yaşayan Avusturya kökenli fakir Yahudilere gönderilen yardım paralarının dağıtım işiyle meşgul olmuştur. Gelen paraların zabıta tarafından kontrolü

70 DH.EUM.5.ŞB., 56/5/23. (11 Mart 1918).

71 DH.EUM.5.ŞB., 56/5/24. (11 Mart 1918).

72 DH.EUM.5.ŞB., 56/5/25. (11 Mart 1918).

73 DH.EUM.5.ŞB., 56/5/27. (11 Mart 1918).

sırasında Benhas'ın hüviyeti tespit edilmiş ve kayıtlara düşülmüştür.⁷⁴ Yardım paraları kavramı Yahudiler arasında "halukka" olarak tanımlanmaktadır. Dini bir anlam yüklenen halukkalar, Diaspora Yahudilerinin Filistin'de ikamet etmekte olan dindaşlarına sağlamış oldukları maddi yardımlardır. Elizabeth Antebi, 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başlarında Filistin'de yaşayan Yahudilerin, Yahudi inancı açısından kutsal kabul edilen bölgenin bekçileri olduklarını ve tüm Yahudilerin imkân dâhilinde Filistin'deki kardeşlerine ibadetlerini kolayca yapmaları için, bakmakla yükümlü bulduklarını belirtir. Bu maksatla toplanan halukkaların bölgedeki Yahudilere destek amacıyla gönderildiğini ifade eder.⁷⁵ Dolayısıyla Avusturya'dan gönderilen yardımların Filistin'de bulunan Avusturya kökenli Yahudilere dağıtım görevi, Benhas tarafından yürütülmüştür.⁷⁶ Burada bir hususu açıklamak gerekmektedir ki dede Spira'nın dağıtımını üstlendiği yardım paralarının Filistin'den sürgün edilen siyonistlerin ailelerine yahut doğrudan siyonistlere dağıtılmış olma ihtimali bulunmaktadır. Nitekim büyük ölçüde casusluk işine girişmiş bir ailenin, yardım paralarını siyonistler dışındaki Yahudilere dağıtmış olma durumu bir hayli zayıftır. Diğer bir deyişle aile, içerisinde bulunduğu siyonizm taraftarlığı nedeniyle para dağıtım işlemlerini siyonizme hizmet etme karşılığında yahut bu uğurda gayret gösteren Yahudilere sarf ettiği, düşünülebilir.

Spira'nın Avrupa'daki seyahatini konu edinen bir belgede siyonizmi inkişaf ettirme amacıyla olduğuna ve İngiltere'den aldığı fikir yahut talimatı Flemenk ülkesindeki siyonistler arasında neşretmek amacıyla olduğuna değinilmiştir. Dolayısıyla Osmanlı Dâhiliye Nezareti, casusluk şebekesinin yurt içinde ve yurt dışında İngiltere adına farklı misyonlarla hareket ettiğine kanaat getirmiştir.⁷⁷ Bu faktörler ailenin ne denli geniş bir sorumluluk ve görev ağına sahip olduğunun bir göstergesidir. Buna göre ailenin Filistin'deki fertleri, kendilerine emanet edilen casusluk vazifesini yerine getirirken Aşrak Spira ise Flemenk ülkesinde siyonizm lehinde örgütleyici faaliyetler yürütmüştür. Ancak ailenin Almanya'daki faaliyetlerine dair bir malumat bulunmasa da Osmanlı Devleti'ndeki casusluk girişimine paralel olarak Almanya'da hareket ettiği, ifade edilmelidir.

74 DH.EUM.5.ŞB., 56/5/26. (11 Mart 1918).

75 Elizabeth Antebi, *Saraydaki Adam Albert Antebi*, çev. Elif Yılmaz Ergezen, Ankara, Cümle Yayınları, 2017, s. 55.

76 DH.ŞFR., 545/105/1. (16 Şubat 1917).

77 DH.EUM.5.ŞB., 56/5/28. (11 Mart 1918).

Spira Ailesi ve Çanakkale’de Siyon Katır Birliği

Birinci Dünya Savaşı başladıktan kısa süre sonra Osmanlı Devleti bir süre tarafsız kalmışsa da savaş hazırlığına devam etmiştir.⁷⁸ Bu kapsamda İstanbul ve Çanakkale Boğazları’ni muhtemel bir taarruza karşı tahkim etme çabasında bulunmuştur.⁷⁹ Osmanlı Devleti’nin bu hamlelere girişmesinde kuşkusuz itilaf ülkelerinin boğazlar üzerindeki gizli projeleri etkili olmuştur.⁸⁰

Rusya açısından hayati derecede öneme sahip olan Çanakkale Boğazı, 1904-05 Rus-Japon Savaşı’nda kapatılmış ve Rusya Karadeniz’de bulunan donanmasını savaş bölgesine sevk edememişti. Böyle stratejik bir mevkiye sahip olmanın Rusya için askeri ve iktisadi açıdan hayati derecede önemi bulunmaktaydı. Dolayısıyla Rusya perspektifinden bölgenin kontrol altında bulundurulma düşüncesi, Rus siyasetinin önemli bir parçasını oluşturmaktaydı.⁸¹ Çanakkale bölgesi pek muhkem bir yapıya sahip olsa da Osmanlı askeri mevcudiyeti, İngilizlerin modern araçlarına güç yetirecek durumda değildi.⁸² Mısır’ı işgal eden İngilizlere karşı⁸³ Osmanlı Ordusu, stratejik bir plan geliştirerek İngiliz Ordusu’nu sıkıştırmayı amaçlamıştı. Bu çelişkili durum her iki hedefin gerçekleşmemesine neden olmuştu. Dolayısıyla Mısır cephesi stratejik açıdan sadece bölge ile ilgili değil aynı zamanda Çanakkale Cephesi ile de alakalı bulunuyordu. Bu bölgedeki İngiliz askeri mevcudiyeti, Çanakkale’deki İngiliz Ordusu’na ikmal sağlamayı da amaçlıyordu.⁸⁴ Osmanlı Ordusu’nun ise Mısır’a

78 Kemal Çelik, “Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Ordusu’nun Avrupa Cepheleri”, *1914’ten 2014’e 100’üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı’ni Anlamak, Sempozyum Bildiriler Kitabı, 20-21 Kasım 2014*, ed. Zekeriya Türkmen, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2014, s. 465.

79 Necmettin Alkan, “Alman Kaynaklarına Göre Çanakkale Savaşı ve Zaferi”, *Belleten*, vol. 80, 2016, s. 899-938.

80 C. F. Aspinnall Oglander, *Çanakkale Muharebeleri*, çev. Muharrem Feyzi, İstanbul, Kanaat Kütüphanesi, 1932, s. 62-64. Ayrıca bkz. *Birinci Dünya Savaşı Ansiklopedisi 1*, İstanbul, Yener Yayınları, 1976, s. 205.

81 William C. Fuller, “Doğu Cephesi”, *1. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, (içinde), ed. Jay Winter - Geoffrey Parker - Mary R. Habeck, çev. Tansel Demirel, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, s. 35.

82 Joseph Pomiankowski, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Çöküşü*, çev. Kemal Turan, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 1990, s. 102.

83 Yusuf Alper Eliri, “Cemal Paşa’nın Askeri Kişiliği ve Askeri Faaliyetleri”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, 2008, s. 83.

84 F. Rezzan Ünalp, “Birinci Dünya Savaşı’nda Trablusgarp/Libya Cephesi, Osmanlı Devleti’nin Kuzey Afrika’da Yürüttüğü Askerî Faaliyetler”, *1914’ten 2014’e 100’üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı’ni Anlamak, Sempozyum Bildiriler Kitabı, 20-21 Kasım 2014*, ed. Zekeriya Türkmen, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2014, s. 358-359.

yönelik harekât planı bir açıdan Çanakkale'deki Osmanlı askeri mevcudiyetinin savunma gücünü arttırmaya yönelikti.⁸⁵ Birinci Dünya Savaşı sürecinde İngiliz donanması, Çanakkale bölgesini ve boğazları ele geçirmek için⁸⁶ kapsamlı bir planla harekâta başlamıştı.⁸⁷ Harekât Osmanlı Devleti tarafından dikkatle takip edilirken⁸⁸ İngilizler bu kez Irak'a yönelik bir askeri harekâtı gündemlerine taşımıştı.⁸⁹

Gerek Çanakkale ve gerekse Mısır'da askeri çarpışmalar sürerken Suriye ve Filistin havalisinden 4. Ordu sorumlu bulunmaktaydı. 4. Ordu komutanı olarak görevli bulunan Cemal Paşa aynı zamanda bölge valisiydi. Cemal Paşa'nın valiliği döneminde Kudüs-i Şerif'te yaşayan siyonist gruplar, Osmanlı Devleti'ne karşı zararlı faaliyetlere girişmekte ve örgütlü yapılarını tahkim etmekteydiler.⁹⁰ Bununla da kalmayan siyonistler Osmanlı Devleti aleyhine kirli ittifaklara girişmişti.⁹¹ Siyonistlerin zararlı girişimlerinden haberdar olan Cemal Paşa harekete geçmişti.⁹² Casusluk faaliyetlerine girişen ve zararlı faaliyetleri tespit edilen kişiler Cemal Paşa tarafından sürgüne tabi tutmuştu.⁹³ Siyonistler 1917 yılında İngilizlerin Kudüs'ü işgal etmelerinde dahi etkili olmuşlardı.⁹⁴

85 Esat Arslan, "Bir ABD İstihbarat Ajanının Gözünden Suriye'deki 4'ncü Ordu ve Gazze Muharebeleri", *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak, Sempozyum Bildiriler Kitabı, 20-21 Kasım 2014*, ed. Zekeriya Türkmen, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2014, s. 437.

86 *Birinci Dünya Savaşı Ansiklopedisi 2*, İstanbul, Yener Yayınları, 1976, s. 595.

87 İan Westwell, *Resimli Harp Tarihi, I. Dünya Savaşı*. çev. Oktay Etiman, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, s. 96.

88 *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi*, İstanbul, Seçil Ofset, 2013, s. 251.

89 Zekeriya Türkmen, "Birinci Dünya Harbinde Irak Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi", *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak, Sempozyum Bildiriler Kitabı, 20-21 Kasım 2014*, ed. Zekeriya Türkmen, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2014, s. 391.

90 Sadık Erdaş, "Ortadoğu'da Bir Alman Projesi: Yıldırım", *100. Yılında I. Dünya Savaşı*, (içinde), haz. Aynur Yavuz Akengin - Selcan Koçaslan, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015, s. 191.

91 Muhammed Uçar, "Hatıralar Işığında Suriye-Filistin Cephesi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2022, s. 58.

92 Muhammed Talha Çiçek, "Cemal Pasha's Governorate In Syria 1914-1917", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2012, s. 134-135.

93 Nevzat Artuç, "Ahmet Cemal Paşa (1872-1922) Askeri ve Siyasi Hayatı", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2005, s. 258-260.

94 Sümeyye Bektaş, "Birinci Dünya Harbi'nde Suriye Filistin Cephesi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karabük Üniversitesi, Karabük, 2017, s. 87.

Çay, bu dönemde özellikle Filistin'deki siyonizme hizmet eden casusların faaliyetlerini şu şekilde belirtmiştir:

Casusların özellikle İngiliz gemilerine bilgi aktarırken, sabit ama kendilerine göre gayet pratik teknikleri vardı... Suriye, Filistin ve Mısır'daki bu yoğun casusluk faaliyetlerine dair somut bilgiler yine yakalanan casusların ifadeleriyle öğreniliyordu. Bunlar hakkında elde edilen bilgiler aslında genel bilgilerdi ve bahsi geçen teknikler tüm casuslar tarafından kullanılmaktaydı. İngiliz gemileriyle, sahilten gece yarısı kibrit kullanmak suretiyle haberleşiyorlardı ve bilgileri de şişelerle gönderiyorlardı.⁹⁵

Bununla da yetinmeyen siyonistler Çanakkale Cephesi'nde İngiltere safında savaşan Siyon Katır Birliği'ne katılmıştır. Donkar, Çanakkale Yahudileri ile ilgili hazırlanmış olduğu çalışmada Siyon Katır Birliği hakkında şu ifadelere yer vermiştir:

Savaşta aynı ölçüde şöhret kazanan İngiliz ve Hint güçlerinin yanı sıra Yahudi Mülteci Katır Bölüğü (Zion Katır Bölüğü olarak bilinir), Suriye ve Filistin'deki mülteci Yahudilerden kısa sürede teşkil edilmişti. Ağırlıklı olarak Rusya kökenli bu insanlar Mısır'a güvende olmak için gelmişlerdi. Albay Patterson, bunlar arasından 750 katırla 500 adam seçmekle görevlendirildi. Emirler kısmen İbrani, kısmen de İngiliz dilinde veriliyordu. Bu adamlar, 1915'te Süveyş Kanalı'ndaki savaşta Türklerden ele geçirilen tüfeklerle silahlandırılmışlardı. Bu birlik, büyük bir olasılıkla, İsa'dan sonra 70'te Kudüs'ün düşüşü sırasında, Titus'un idaresindeki Roma Ordusu'na karşı savaşan Yahudi güçlerinden sonra savaşmış ilk Yahudi birliğiydi.⁹⁶

Askeri birliğin komutanı olan Patterson, Çanakkale Savaşı'nda Siyonistler isimli kitabında söz konusu muharebe birliğinin Rus vatandaşı olan bir grup Yahudilerden oluştuğunu ve İngiliz Ordusu'nda hizmet etmek amacıyla teşkil edildiğini belirtmişti.⁹⁷ Siyon Katır Birliği'nin kuruluşunda etkili olan Vladimir Jabotinsky, bu süreçte kendisine yardımcı olacak Trumpeldor'dan destek

95 Mustafa Murat Çay, "Cevat Rifat Atilhan, Askerî, Siyasî ve Fikrî Yönleriyle", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya, 2013, s. 98.

96 Nurullah Donkar, "Seçilmişlik'in 'Diaspora'daki İmtihani: Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Açından Yahudiler (Çanakkale Örneği)", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2019, s. 68.

97 John Henry Patterson, Çanakkale Savaşı'nda Siyonistler, çev. Ozan Kemal Sarıalioğlu, İstanbul, Dün Bugün Yarın Yayınları, Mart 2014, s. 221.

bulmuştu. Joseph Trumpeldor'un askeri başarılarından haberdar olan Jabotinsky, birliğin kuruluş sürecinde müşterek hareket etmişlerdi.⁹⁸

Trumpeldor ile Jabotinsky, Mısır Gabbari mülteci kampında bir görüşmede bulunarak bu birliğin kuruluşuna karar vermişlerdi. Jabotinsky, siyon birliğinin sadece Filistin'de savaşa iştirak etmesini savunurken Trumpeldor Filistin dışındaki cephelerde de görev alması gerektiğini talep etmişti. Bu çerçevede Osmanlı Devleti tarafından Mısır'a sürülen siyonistlerin konumu İngiltere için büyük bir öneme sahipti. İngilizler açısından sürgün edilenler sadece siyon birliğine katılmayacak aynı zamanda Osmanlı Devleti aleyhine casusluğa da girişecekti.⁹⁹

Anlaşıldığı üzere 4. Ordu tarafından sürgüne tabi tutulan siyonistler, Çanakkale Muharebeleri'nde görev alacak Siyon Katır Birliği'nin asker ihtiyacını karşılamak için Jabotinsky'e büyük bir fırsat sağlamıştır; fakat sürgüne tabi tutulan Siyonistlere nasıl ulaşıldığı ve ne şekilde irtibat kurulduğu tespit edilememiştir.

İngiliz stratejisine göre farklı coğrafyalardan ve milletlerden askeri destek kuvvetleri teşkil edilerek savaş bölgelerine gönderilmeliydi.¹⁰⁰ Bu kapsamda Çanakkale Savaşı'nda İngilizlerle birlikte hareket eden Siyon Katır Birliği de oluşturulmuştu.¹⁰¹ Birlikte, görev alan bazı askerler, daha sonra kurulacak olan İsrail siyasetinde de etkili olacaktı.¹⁰² Siyonistlerin bu kapsamlı çalışmalarından sonra Balfour Deklarasyonu'nun yayınlanması gündeme geldi.¹⁰³ İngilizlerin farklı cephelerde başarılı olmaları, deklarasyonun ilanında etki oldu.¹⁰⁴ Vladimir Jabotinsky, buna paralel bir açıklamada bulunarak Gelibolu'daki savaşın, siyonizme yeni kapılar açtığını ifade etmişti. Kendilerinin Balfour Deklarasyonu

98 A. Murat Ağdemir, "Zion Mule Corps In The Gallipoli War", *Turkish Studies*, vol. 10/1, Winter 2015, s. 52.

99 Mete Tuncoku, "İsrail'in Kuruluşuna Varan Gelişmeler İçinde Çanakkale Savaşlarının Önemi", *Bellekten*, vol. 55, 1991, s. 104.

100 Osman Köse, "İrlanda İsyanına Almanya ve Osmanlı Devleti'nin İlgi ve Tepkileri (1916)", *100. Yılında I. Dünya Savaşı*, (içinde), haz. Aynur Yavuz Akengin - Selcan Koçaslan, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015, s. 843.

101 Burak Şenel, "İsrail Devleti'nin Kuruluşunda Türkiye'nin İsrail'i Tanıma Süreci", *Akademik ORTA DOĞU*, cilt 9, sayı 1, 2014, s.160-161.

102 Patterson, *a.g.e.*, s. XVI.

103 Mim Kemal Öke, *Filistin ve Siyonizm Sorunu (1880-1923)*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2018, s. 321.

104 Hakan Uyar, "Birinci Dünya Savaşı'nda Suriye-Filistin Cephesi Stratejileri", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2016, s. 68.

ile yurt sözü alabilmelerinin, Gelibolu'daki başarılı mücadelelerinden ötürü olduğunu da belirtmişti.¹⁰⁵ Ona göre Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz müttefiki olduklarını kanıtlamaları durumunda savaş sonrasında İngiltere'den bazı kazanımlar elde edeceklerdi. Bunun için Osmanlı mirasının paylaşımı ve öncesinde Osmanlı Devleti'nin ortadan kaldırılması gerekiyordu. Çanakkale'de görev alan birliğin kurulmasının amaçlarından biri de buydu. Jabotinsky, açık bir şekilde Osmanlı Devleti'nin ortadan kaldırılması için harekete geçtiklerini itiraf etmekteydi.¹⁰⁶ Deklarasyonun ilanından sonra Alman Siyonist Cemiyeti, Lahey Siyonist Örgütü'ne gönderdiği bir mektupta gelişmeden duyulan memnuniyeti bildirmekteydi.¹⁰⁷ Kuşkusuz bu durum Lahey'de büyük tartışmalara yol açmakta ve heyecan oluşturmaktaydı. Bu süreçte ise Lahey'deki Spira'nın girişimleri ve faaliyetleri yoğunluk kazanmaktaydı.

Spira'nın Lahey'deki faaliyetleri Osmanlı Devleti tarafından yakından takip edilmekteydi. Nitekim Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi Müdüriyeti'ne gönderilen bir yazıda Spira'nın, Lahey ve Çanakkale'de görev alan Siyon Katır Birliği ile arasındaki işbirliği deşifre edilmişti. İlgili vesikada yer alan başlık "Memalik-i Osmaniye'den tard edilen siyonistlerin Mısır'da gönüllü alaylar kurdukları ve siyonistlik faaliyetinde bulunanlarla (ve) Spira Ailesi'nin seyahati hakkında" şeklindedir.

Bu başlık başlangıçta sürgün edilen siyonistler, Mısır'da Yahudilerin kurdukları gönüllü birlikler ve Çanakkale Cephesi'ndeki Siyon Katır Birliği arasında bir bağ olmadığını düşündürse de farklı vesikalarda meselenin böyle olmadığı anlaşılmaktadır. Osmanlı ülkesinden sürülen yerli ve ecnebi siyonistlerin Mısır'da gönüllü askeri gruplar teşkiline ve Çanakkale Muharebelerine iştirak ettiklerine değinilen yazıda siyonistlerin esas amaçlarının Filistin'de muhtariyet elde etmek olduğu açıkça belirtilmiş ve bu gerekçeyle İngilizlerle işbirliğine gittikleri vurgulanmıştır. İngiliz ve Amerikan gazetelerinde de bu haberlerin yer bulunduğunu teyit eden belgede Spira isimli şahsın da bu zümreye dâhil olduğuna kanaat getirilmiştir. Anlaşıldığı gibi Aşrak Spira ve ailesi casusluk görevinin dışında gerek Filistin'de ve gerekse Flemenk ülkesinde Siyon Katır Birliği'nin teşkili sürecinde yer almıştır. Osmanlı Dâhiliye Nezareti'ne Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığı'ndan gönderilen bir yazıda Avusturya tabiyetli Spira'nın 38

105 Merve Elmas, "1. Cihan Harbi'nde Osmanlı Devleti üzerinde Yahudi Etkisi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, 2020, s. 104.

106 Mim Kemal Öke, "Çanakkale Savaşlarında Siyonist Alayı'nın Faaliyetleri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Prof. Dr. S. F. Ülgener'e Armağan, cilt 43, 1987, s. 403-414.

107 DH.EUM.4.ŞB., 16/24. (31 Ocak 1918).

yaşında olduğu, pek tanınmadığı ve para simsarlığı ile meşgul olduğu gerekçesiyle Flemenk'e gittiği bildirilmiştir.¹⁰⁸

520 fertten oluşan muharebe birliğinin 17 Nisan 1915 tarihinde Çanakkale Cephesi'nde Osmanlı ordularına karşı harekete geçtikleri¹⁰⁹ düşünüldüğünde Spira Ailesi'nin faaliyetlerinin birkaç yıl öncesine kadar uzandığı anlaşılmaktadır ki bu durum arşiv metinlerinde belirtilen "Spira Ailesi'nin savaş öncesinde casusluk görevini yürüttüğü" bilgisiyle de uyuşmaktadır.¹¹⁰

Jabotinsky'nin teorik olarak alt yapısını hazırladığı Siyon Katır Birliği fikrinin gerçekleşmesi için Spira Ailesi'nin Lahey'deki yoğun mesaisi, İngiltere kontrolünde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla uzun zaman Osmanlı sınırları dışında yaşayan Aşrak Spira'nın, Lahey'de siyonistleri tahrik ve teşvik etmekteki esas amaçlarından birinin Siyon Katır Birliği'nin Lahey kolunu teşkil etmek ve siyonistleri bu yolda harekete geçirmektir. Spira'nın Almanya ve İngiltere'deki faaliyetlerinin bir kısmı da bu doğrultuda ifade edilebilir. Ailenin, Siyon Katır Birliği'ne katılımın sağlanmasına yönelik Filistin'deki girişimleri de dikkate alındığında sürecin bir eşgüdüm içerisinde yürütüldüğü, Spira ve ailesi arasında gerçekleşen iletişimin de bu çerçevede gerçekleştiği değerlendirilebilir.

Çanakkale Savaşı'ndan sonra da Yahudi birliklerinin teşkiline devam edildiği ve Gazze harekâtına katıldığı bilinmektedir. Kral Davud Alayı olarak tanımlanan ve Davut Yıldızı'nın işlendiği bir sancağa sahip olan birliklerin Lyon ve Marsilya şehirlerinden Gazze ve Irak bölgelerine de sevk edildiği Osmanlı Hanya Konsolosluğu tarafından gündeme getirilmiştir.¹¹¹ Farklı kaynaklarda bu birliklerin İtalya üzerinden de Gazze ve Mezopotamya cephelerine gönderildikleri belirtilmiştir.¹¹² Anlaşıldığı üzere sadece İngiliz müstemlekelerden değil aynı zamanda Avrupa kentlerinden de çeşitli birliklerin teşkil edildiği ve bu birliklerden bazılarının siyonizme hizmet amacını taşıyan militarist yapılar olduğu, birliklerin söz konusu limanlar üzerinden Osmanlı coğrafyasına sevk edildiği görülmektedir.

108 DH.EUM.5.ŞB., 56/5/22. (11 Mart 1918).

109 Mehmet Mert Çam, "Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin'deki NİLİ Ajanlarının Faaliyetleri", *Yeni Türkiye*, (Ortadoğu Özel Sayısı), 22/86, Ocak-Haziran 2016, s. 289.

110 HR.SYS., 2267/48/5. (23 Ocak 1917).

111 HR.SYS., 2113/9/2. (7 Ağustos 1917)., HR.SYS.,2113/9/3. (7 Ağustos 1917)., HR.SYS., 2113/9/8. (7 Ağustos 1917).

112 HR.SYS., 2113/9/9. (7 Ağustos 1917)., HR.SYS., 2113/9/11. (7 Ağustos 1917)., HR.SYS., 2113/9/12. (7 Ağustos 1917).

Jabotinsky'nin Lahey'de çeşitli programlara katıldığı ve organizasyonlara girdiği bir dönemde¹¹³ Spira'nın bölgede siyonist grupları örgütleyiyor olması¹¹⁴ ve Siyon Katır Birliği'nin oluşumunda rol oynaması¹¹⁵ Spira Ailesi'nin Jabotinsky ile koordinasyon içerisinde bulunduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle Siyon Katır Birliği fikrinin mucidi Vladimir Ze'ev Jabotinsky'nin geliştirdiği militer yapının teşekkülü ve hazırlığı sürecinde Spira Ailesi geniş bir sahada görev icra etmiştir. Bu yönü ile Spira Ailesi teorik bilgiyi sahada somut hale dönüştürmek için faaliyet yürüten, siyonizmin ilkelerine sadakat besleyen ve geniş misyona sahip bir casusluk şebekesi olarak tanımlanmalıdır.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı sadece imparatorluklar savaşı değil aynı zamanda İmparatorlukların parçalanmaya çalışıldığı karmaşık bir süreç olmuştur. Savaş öncesinde yürütülen diplomatik girişimler ve askeri antlaşmalar önemli olduğu kadar savaş sürecinde benimsenen casusluk yöntemleri de önem arz etmektedir. Spira Ailesi'nin İngiltere safında savaşa katılımı ve geniş bir coğrafi alandaki faaliyetleri, bu bağlamda değerlendirilmelidir. Spira Ailesi'ni incelemeyi gerekli kılan husus ailenin geniş bir misyona sahip bulunması ve büyük bir sahada yoğun bir mesai harcamasıdır.

Casusluk çalışmalarını yürütmesi için görevlendirilen Spira Ailesi'nin İngiltere tarafından tercih edilmesinde ailenin hem Avusturya ve hem de Osmanlı tabiyetinde bulunması etkili olmuştur. İngilizlerin böyle bir tercihte bulunmasında ittifak faktörünün etkili olduğunu belirtmek gerekmektedir. Nitekim Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti ittifak içerisinde olduğundan her iki ülke vatandaşları ve kurumları, ittifak ülkeleri için bir tehdit unsuru olarak görülmemiştir. Dolayısıyla Avusturya tabiyetli kişiler savaş sürecinde Osmanlı Devleti'nde takibata uğramamış ve güçlük yaşamamıştır. Dolayısıyla savaş sürecinde Osmanlı Devleti ile ittifak halinde bulunan Avusturya vatandaşları ve bu ülkeye ait kurumlar, dost olarak tanımlandıklarından yoğun bir denetime tabi tutulmamışlardır. Böylelikle sansör takibinden ve kolluk güçlerinin uygulamalarından kolaylıkla kurtulmuşlardır. Casusluk şebekelerine önemli avantajlar sağlayan bu boşluk, siyonist Spira Ailesi için önemli bir fırsat doğurmuştur. Bu durum, ayrıca İngiltere adına yürütülecek casusluk faaliyetlerinin ne denli detaylı ve planlı yapıldığının da bir göstergesi olmuştur.

113 HR.SYS., 2458/52. (20 Eylül 1918).

114 HR.SYS., 2267/48/5. (23 Ocak 1917).

115 DH.EUM.5.ŞB., 56/5/22. (11 Mart 1918).

Spira Ailesi, alışıla gelen casusluk şebekelerinden büyük ölçüde farklıydı. Aile, savaş öncesinde çalışmalara başlamış ve çalışma alanını Almanya, Osmanlı Devleti ve Flemenk ülkesi gibi geniş bir sahaya yaymıştı. Ailenin ittifak ülkelerinde yürüttüğü faaliyeti esas olarak askeri casusluk, siyonistlerin savaşa katılımlarını sağlamak maksadıyla propaganda ve bir ölçüde siyonistlere yönelik ekonomik yardım faaliyetlerine dayanmaktaydı. Aile reisi Aşrak Spira'nın ve aile bireylerinin girişimleri, birbiriyle koordineli bir şekilde yürütölmekteydi.

Ailenin iletişim yöntemine dair bulguya rastlanılmamışsa da sansör faktörünün bir denetim aracı olarak kullanılmasından hareketle posta, telgraf ve mektup gibi iletişim araçlarının yoğun olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ailenin casusluk sürecinde gizli bilgilere nasıl ulaştığına dair henüz bir tespit yapılamamış olsa da bayan Spira'nın, Filistin'de teferruatlı ve gizli askeri bilgilere ulaşabilme durumu, NİLİ Casus örgütüne benzer bilgi toplama yöntemini benimsemiş olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Diğer taraftan Birinci Dünya Savaşı sürecinde Filistin bölgesindeki Osmanlı Ordusu'nun mevcudiyetine dair mahrem bilgilerin İngilizler tarafından ele geçirilmesinde ve cephedeki savaşın gidişatında, sadece NİLİ örgütünün değil aynı zamanda Spira Ailesi'nin de etkili olduğu tespit edilmiştir.

Aile Filistin'de yoğun bir mesai içerisindeyken Aşrak Spira ise Almanya ve Flemenk'te İngiltere adına casusluk faaliyetleri yürütmüş ve bir süre sonra deşifre olmuştur. Almanya'daki çalışmalarına dair bilgiler bulunmasa da Spira'nın Osmanlı-Avusturya tebealı olmasından dolayı Alman makamlarınca herhangi bir cezaya tabi tutulmadığı ifade edilebilir. Muhasım devlet olan İngiltere'ye gidişini de Amerika'ya seyahat etme bahanesi ile örtmesi, şüpheli hareketlerden dolayı yakalanan Spira'nın çalışmalarını kolaylaştırmıştır. İngiltere'deki tutukluluk sürecinden sonra Flemenk ülkesine yerleşmesi, casusluk çalışmalarında yeni bir görev üstlendiğini göstermektedir.

Buna göre Spira, savaşın gidişatı doğrultusunda İngiliz Ordusu'na destek olmak amacıyla Siyon Katır Alayı'nın teşkilinde ve Osmanlı Devleti tarafından sürgün edilen siyonistlerin, bu çerçevede birliğe iştirak etmelerinde rol oynamıştır. Bu kapsamda Spira'nın Lahey'de örgütleyici ve propaganda nitelikli ateşli konuşmalarla siyonistleri İngiltere safında ve Osmanlı karşısında savaşmaya teşvik ettiği tespit edilmiştir.

Son olarak Spira Ailesi'nin casusluk sürecindeki girişimlerine dair Almanya, İngiltere, Avusturya ve Hollanda arşivlerinde yapılacak kapsamlı araştırmalar Spira Ailesi'ne ait eldeki bilgileri sağlıklı bir şekilde değerlendirmeyi ve arşivdeki malumatı gün yüzüne çıkarmayı sağlayacaktır. Ayrıca Lahey'de faaliyet gösteren siyonist matbuatın neşriyatı, Aşrak Spira hakkında geniş bir malumat ve perspektif sunacaktır.

Kaynakça

Dijital İngiliz Ulusal Arşivi (The National Archives. N.A.)

1915, Code 1203, Files 169-1010. FO 383/1.

1916, Code 1203, File 890, (Papers 60537-152243), (FO 383/115).

Osmanlı Arşiv Belgeleri

Hariciye Nezareti Siyasî Kısmı Belgeleri (HR.SYS) 2267/48/5, 2453/41, 2334/30, 2456/21, 2458/52, 2267/48/1, 2267/48/2, 2267/68/2, 2267/68/1, 2113/9/2, 2113/9/3, 2113/9/8, 2113/9/9, 2113/9/11, 2113/9/12, 2267/48/5, 2437/34

Hariciye Nezareti İdare (HR.İD.). 2115/58.

Dâhiliye Nezareti Şifre Evrakı (DH. ŞFR). 72/147, 545/105/1, 79/134, 81/13.

Emniyet-i Umumiye, Ecânib Kalemi (DH.EUM.ECB). 34/57, 34/59.

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Seyrüsefer Kalemi (DH.EUM.SSM). 10/112.

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Beşinci Şube (DH. EUM.5.ŞB.) 56/5/2, 56/5/3, 56/5/6, 56/5/11, 56/5/16, 56/5/17, 56/5/18, 56/5/19, 56/5/20, 56/5/23, 56/5/24, 56/5/25, 56/5/27, 56/5/26, 56/5/28, 56/5/22, 56/5/25, 56/5/26.

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Dördüncü Şube (DH. EUM. 4.ŞB.) 10/39, 11/8, 16/24, 12/47.

Araştırma ve Telif Eserler

Ağdemir, A. Murat, "Zion Mule Corps In The Gallipoli War", *Turkish Studies*, vol. 10/1, Winter 2015.

Alkan, Necmettin, "Alman Kaynaklarına Göre Çanakkale Savaşı ve Zaferi", *Bellekten*, vol. 80, 2016.

_____, *Ortadoğu'da Casuslar Savaşı*, İstanbul, Kronik Kitap, Şubat 2021.

_____, "Alman Kaynaklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girmesi", *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak, Uluslararası Sempozyum 20-21 Kasım 2014*, (içinde), ed. Zekeriya Türkmen, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2014.

Antebi, Elizabeth, *Saraydaki Adam Albert Antebi*, çev. Elif Yılmaz Ergezen, Ankara, Cümle Yayınları, 2017.

Arslan, Esat, “Bir ABD İstihbarat Ajanının Gözünden Suriye'deki 4'ncü Ordu ve Gazze Muharebeleri”, *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak, Uluslararası Sempozyum 20-21 Kasım 2014*, (içinde), ed. Zekeriya Türkmen, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2014.

Artuç, Nevzat, “Ahmet Cemal Paşa (1872-1922) Askeri ve Siyasi Hayatı”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2005.

Basil Liddell Hart, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*, çev. Kerim Bağrıaçık, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

Bektaş, Sümeyye, “Birinci Dünya Harbi'nde Suriye Filistin Cephesi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karabük Üniversitesi, Karabük, 2017.

Biçici, Mehmet, “Hatıratlarla Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına Girişi”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyalbilimler Dergisi*, 12(3), 2014.

Birinci Dünya Savaşı Ansiklopedisi 1, İstanbul, Yener Yayınları, 1976.

Birinci Dünya Savaşı Ansiklopedisi 2, İstanbul, Yener Yayınları, 1976.

Black, İan, *Komşular ve Düşmanlar*, çev. İrem Sağlamer, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2018.

Bozkurt, Celil, “I. Dünya Savaşı'nda Filistin Suriye Cephesi'nde NİLİ Casusluk Örgütünün Faaliyetleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt 30, sayı 88, 2014.

_____, “Osmanlı Arşiv Belgelerinde NİLİ Casusluk Örgütü”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt 35, sayı 99, 2019.

_____, *İmparatorluğu Yıkan Örgüt NİLİ*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2021.

Cleveland, William L., *Modern Ortadoğu Tarihi*, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008.

Çam, Mehmet Mert, “Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin'deki NİLİ Ajanlarının Faaliyetleri”, *Yeni Türkiye, (Ortadoğu Özel Sayısı)*, 22/86, Ocak-Haziran 2016.

Çay, Mustafa Murat, “Cevat Rifat Atilhan, Askerî, Siyasî ve Fikrî Yönleriyle”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya, 2013.

Çelik, Kemal, “Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Ordusu’nun Avrupa Cepheleeri”, *1914’ten 2014’e 100’üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı’nı Anlamak, Uluslararası Sempozyum 20-21 Kasım 2014*, (içinde), ed. Zekeriya Türkmen, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2014.

Çetinkaya, Sevgi, “Osmanlı Devleti’nin 1. Dünya Savaşı’na Girişi”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1995.

Çiçek, Muhammed Talha, “Cemal Pasha’s Governorate In Syria 1914-1917”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2012.

Donkar, Nurullah, “Seçilmişlik’in ‘Diaspora’daki İmtihani: Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Açından Yahudiler (Çanakkale Örneği)”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2019.

Eliri, Yusuf Alper, “Cemal Paşa’nın Askeri Kişiliği ve Askeri Faaliyetleri”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, 2008.

Elmas, Merve, “1. Cihan Harbi’nde Osmanlı Devleti üzerinde Yahudi Etkisi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, 2020.

Elmessirî, Abdülvehab M., “Siyonist Yerleşme Sömürgeciliğinin Belirgin Özellikleri” *Siyonizm ve İrkçilik*, (içinde), ed. Türkkaya Ataöv, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982.

Erdaş, Sadık, “Ortadoğu’da Bir Alman Projesi: Yıldırım”, *100. Yılında 1. Dünya Savaşı*, (içinde), haz. Aynur Yavuz Akengin - Selcan Koçaslan, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015.

Fendoğlu, Hasan T., “İkinci Meşrutiyet Sonrasında Osmanlıda Politik Yaşam”, *100. Yılında 1. Dünya Savaşı*, (içinde), haz. Aynur Yavuz Akengin - Selcan Koçaslan, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015.

Fieldhouse, D.K., *Ortadoğu’da Batı Emperyalizmi 1914-1958*, çev. Merve Şahin, İstanbul, Tarih & Kuram Yayınları, 2018.

Fraser, T. G. - Mango, Andrew - McNamara, Robert, *Modern Ortadoğu’nun Kuruluşu*, çev. Füsün Doruker, İstanbul, Remzi Kitabevi, Kasım 2011.

Fuller, William C., “Doğu Cephesi”, *1. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, (içinde), ed. Jay Winter - Geoffrey Parker - Mary R. Habeck, çev. Tansel Demirel, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.

Hobsbawm, Eric, *Kısa 20. Yüzyıl, 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Everest Yayınları, 2014.

Kanya-Forstner, A.S. “Savaş, Emperyalizm ve Sömürgeciliğin Sona Erişti”, *1. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, (içinde), ed. Jay Winter - Geoffrey Parker - Mary R. Habeck, çev. Tansel Demirel, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.

Karakışla, Yavuz Selim, “Osmanlı Ordusu'nda Kadın Askerler: Birinci Kadın İşçi Taburu (1917-1919)”, *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak, Uluslararası Sempozyum 20-21 Kasım 2014*, (içinde), ed. Zekeriya Türkmen, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2014.

Kasaba, Reşat (ed.), *Türkiye Tarihi, Modern Dünyada Türkiye 1839-2010*, çev. Zuhâl Bilgin, cilt 4, İstanbul, Kitap Yayınevi, Eylül 2011.

Kılıç, Selami, “Birinci Dünya Savaşı'na Uzanan Süreçte Türk-Alman yakınlaşması”, *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak, Uluslararası Sempozyum 20-21 Kasım 2014*, (içinde), ed. Zekeriya Türkmen, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2014.

Kızıloğlu, Sedat, “İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi”, *Sosyalbilimler Dergisi*, cilt 2, sayı 1, Ocak 2012.

Köse, Osman, “İrlanda İsyânına Almanya ve Osmanlı Devleti'nin İlgi ve Tepkileri (1916)”, *100. Yılında 1. Dünya Savaşı*, (içinde), haz. Aynur Yavuz Akengin - Selcan Koçaslan, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015.

Kurşun, Zekeriya, “Ortadoğu'da Fikri ve Siyasi Hareketlerin Serüveni”, *Ortadoğu'yu Kuran İdeolojiler*, (içinde), ed. Zekeriya Kurşun, İstanbul, Vadi Yayınları, 2020.

Mango, Andrew - Mcnamara, Robert - Fraser, T.G. *Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu*, çev. Füsün Doruker, İstanbul, Remzi Kitapevi, 2011.

Ogländer, C. F. Aspinall, *Çanakkale Muharebeleri*, çev. Muharrem Feyzi, İstanbul, Kanaat Kütüphanesi, 1932.

Okur, Mehmet - Göktaş, Serdar, “Birinci Dünya Savaşı Sürecinde Meclis-i Umumi'de Görüşülen Başlıca Askerî Meseleler”, *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak, Uluslararası Sempozyum 20-21 Kasım 2014*, (içinde), ed. Zekeriya Türkmen, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2014.

Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, İstanbul, Seçil Ofset, 2013.

Öke, Mim Kemal, “Çanakkale Savaşlarında Siyonist Alayı'nın Faaliyetleri”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Prof. Dr. S. F. Ülgener'e Armağan*, cilt 43, 1987.

_____, *Filistin ve Siyonizm Sorunu (1880-1923)*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2018.

Özkan, Seda, “Yahudi Milliyetçiliği: Siyonizm”, *Ortadoğu’yu Kuran İdeolojiler*, (içinde), ed. Zekeriya Kurşun, İstanbul, Vadi Yayınları, 2020.

Patterson, John Henry, *Çanakkale Savaşı’nda Siyonistler*, çev. Ozan Kemal Sarıalioğlu, İstanbul, Dün Bugün Yarın Yayınları, Mart 2014.

Pomiankowski, Joseph, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Çöküşü*, çev. Kemal Turan, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 1990.

Shlaim, Avi, *Demir Duvar*, çev. Tuba Demirci, İstanbul, Küre Yayınları, 2022.

Şenel, Burak, “İsrail Devleti’nin Kuruluşunda Türkiye’nin İsrail’i Tanıma Süreci”, *Akademik ORTA DOĞU*, cilt 9, sayı 1, 2014.

Tuncoku, Mete, “İsrail’in Kuruluşuna Varan Gelişmeler İçinde Çanakkale Savaşlarının Önemi”, *Bellefen*, vol. 55, 1991.

Türkmen, Zekeriya, “Birinci Dünya Harbinde Irak Cephesinde Türk-İngiliz Mücadelesi”, *1914’ten 2014’e 100’üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı’nı Anlamak, Uluslararası Sempozyum 20-21 Kasım 2014*, (içinde), ed. Zekeriya Türkmen, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2014.

Uçar, Muhammed, “Hatıralar Işığında Suriye-Filistin Cephesi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2022.

Uyar, Hakan, “Birinci Dünya Savaşı’nda Suriye-Filistin Cephesi Stratejileri”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2016.

Ünalp, F. Rezzan, “Birinci Dünya Savaşı’nda Trablusgarp/Libya Cephesi, Osmanlı Devleti’nin Kuzey Afrika’da Yürüttüğü Askerî Faaliyetler”, *1914’ten 2014’e 100’üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı’nı Anlamak, Uluslararası Sempozyum 20-21 Kasım 2014*, (içinde), ed. Zekeriya Türkmen, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2014.

Westwell, Ian, *Resimli Harp Tarihi, 1. Dünya Savaşı*, çev. Oktay Etiman, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.

Yıldız, Gültekin, “Birleşik Harekât Tecrübesi Olarak Cihan Harbinde Türk-Alman Askerî İttifakı”, *1914’ten 2014’e 100’üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı’nı Anlamak, Uluslararası Sempozyum 20-21 Kasım 2014*, (içinde), ed. Zekeriya Türkmen, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2014.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmanın her aşamasından yazar sorumludur.

Çatışma Beyanı

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

